

Англійська мова є міжнародною науковою мовою та головним засобом спілкування вчених усього світу. Відомо, що професійні мови відіграють у наш час дуже важливу роль, а педагогічна термінологіка є однією з них. Безумовно, неточні еквіваленти термінів певної терміносистеми стають значним бар'єром у міжмовному спілкуванні. Без використання усіма учасниками «однієї мови» – терміносистеми, комплексу понять і термінів, взаємодія та інтеграція в освіті й науці, як стверджують фахівці, не може бути успішною. Відсутність спільної терміносистеми заважає взаєморозумінню між фахівцями, обмежує можливості обміну досвідом як в науковій, так і в прикладній сфері. Різне тлумачення термінів і неточне вживання їх у педагогічній терміносистемі призводять до непорозуміння між спеціалістами різних держав. Ця тема є актуальною не тільки для працівників освіти, але й для науковців, які досліджують це питання, тому що крім існуючого бар'єру відмінностей національних мов існують понятійні відмінності між українськими і зарубіжними педагогічними терміносистемами, а відповідно і значеннями термінів.

Віталія Гарапко

Структурно-семантичні особливості англомовних педагогічних термінів

Захистила кандидатську дисертацію у 2014р. на тему "Інформаційні технології у системі підготовки вчителів початкової школи у Великобританії". Отримала звання доцента у 2015р. Працює в Мукачівському державному університеті, доцентом кафедри англійської філології та методики викладання іноземних мов.

978-613-7-37689-8

Віталія Гарапко

Структурно-семантичні особливості англomовних педагогічних термінів

Віталія Гарапко

**Структурно-семантичні
особливості англомовних
педагогічних термінів**

LAP LAMBERT Academic Publishing RU

Imprint

Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:

LAP LAMBERT Academic Publishing

is a trademark of

International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius

Printed at: see last page

ISBN: 978-613-7-37689-8

Copyright © Віталія Гарапко

Copyright © 2018 International Book Market Service Ltd., member of
OmniScriptum Publishing Group

All rights reserved. Beau Bassin 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ПОЗАМОВНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ СУЧАСНОЇ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ.....	6
1.1 «Педагогічна лексика» і «педагогічна термінологія». Проблема розмежування фахових понять	6
1.2 Становлення базових понять педагогічної термінології англійської педагогічної сфери	10
1.3 Тракткування понятійної термінології англійської педагогічної сфери	14
Висновки до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2 ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ	19
2.1 Тематична характеристика фахової термінології англійської педагогічної сфери	19
2.2 Семантичні відношення в системі фахової англомовної педагогічної термінології	27
2.2.1 Полісемія і омонімія.....	27
2.2.2 Синонімія	31
2.2.3 Антонімія	34
2.3 Вживання іншомовних запозичень та інтернаціоналізмів у фаховій англійській педагогічній термінології	35
Висновки до другого розділу	37
РОЗДІЛ 3 СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ.....	39
3.1 Способи творення термінів фахової англійської педагогічної сфери. Характеристика	39

3.2. Відмінності морфо-синтаксичних структур фахової термінології англійської та української мов	57
3.3 Семасіологічне співставлення фахової термінології англійської та української педагогічної сфери	62
Висновки до третього розділу	76
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

На сьогодні, все більше уваги приділяється дослідженню термінів у терміносистемах. Педагогічна лексика викликає особливий інтерес серед науковців та працівників освіти. У наш час іншомовна професійна комунікативна компетентність стає найважливішою якістю фахівця, тому що хороше володіння професійною лексикою дає можливість професійно мислити.

Наш час позначений тим, що майже в усіх національних мовах спостерігається так званий термінологічний вибух, який проявляє себе змінами у галузевих термінологіях, їх диференціації, виникненні термінологічних одиниць для номінації нових понять, в активному проникненні їх у загальнонаціональну мову.

Англомовна термінологічна педагогічної сфери майже не досліджувалася у вітчизняному термінознавстві. Серед нечисленних досліджень англомовної термінологіки педагогічної сфери вітчизняними мовознавцями слід назвати дисертацію Л.І. Кочегарової «Лингвострановедческое описание лексики школьного дела Англии», в якій зроблено спроби виявити соціальну обумовленість мови в самому значенні лексичних одиниць і розкрити лінгвістичну природу фонових знань. У дисертаційній роботі Н.В.Поспелової досліджується системний характер семантичних змін у лексиці на матеріалі функціонально-семантичного поля «Освіта у США». Слід відмітити, що в проаналізованих дисертаціях досліджувалися суто екстралінгвістичні характеристики термінів, лінгвістичного аналізу не застосовувалось. Також можна виділити В.І. Бондара, С.У. Гончаренка, І.М. Кантора. Разом з тим існує достатня кількість зарубіжних лексикографічних видань, що репрезентують англомовну термінологію педагогічної сфери, і які стали фактичним матеріалом для нашого дослідження: D. Rowntree «A dictionary of education», A.S. Hornby «Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English», H.C. Barnard, I.A. Lauwerys «A handbook of British Educational Terms» та інші.

Англійська мова фактично є міжнародною науковою мовою та головним засобом спілкування. Відомо, що професійні мови відіграють у наш час дуже важливу роль, педагогічна лексика є однією з них. Безумовно, неточні еквіваленти термінів певної терміносистеми стають значним бар'єром у міжмовному спілкуванні.

Актуальність теми дослідження. Без використання всіма учасниками «однієї мови» – терміносистеми, комплексу понять і термінів у взаємодії та інтеграції в освіті й науці, як стверджують фахівці, не може бути успішними. Відсутність спільної терміносистеми заважає взаєморозумінню між фахівцями, обмежує можливості обміну досвідом як в науковій, так і в прикладній сфері. Різне тлумачення термінів і неточне вживання у тій же самій терміносистемі призводять до непорозуміння. Ця тема є актуальною не тільки для працівників освіти, але й для науковців, які досліджують це питання, тому що крім бар'єру національних мов існують відмінності між українськими і зарубіжними понятійними системами, а відповідно і значеннями термінів.

Кожен термін не завжди має підходящий еквівалент. Наприклад, при порівнянні трьох мов: американської, британської та української, ми побачимо різницю значення одного і того самого терміну. Клас – це група людей, які вчаться разом – таке визначення ми зустрінемо в британській англійській. В американській – клас - учні одного з підрозділів школи, а в українській мові – урок.

Також, пошуки точного еквівалента ускладнюється ще й тим, що багато термінів путаються при застосуванні: слово «department» відноситься як до факультету, так і до кафедри. Проте до слова «факультет» починають вживати і слово «faculty», яке в основному означає викладацький склад вищого навчального закладу. І однією з основних проблем – англійські педагогічні терміни багаті на синонімію.

Об'єктом є фахова термінологія англійської педагогічної сфери.

Предметом аналізу виступають понятійно-термінологічна система, лексико-семантичні і структурні особливості термінології англійської педагогічної сфери.

Мета дослідження полягає в описанні та лінгвістичному аналізі сучасної англomовної термінолексики педагогічної сфери на лексичному, семантичному, морфемно-словотворчому, структурному рівнях.

Щоб досягти поставленої мети, необхідно було розв'язати такі **завдання**:

1. Проаналізувати термінолексику з англomовних словників; визначити базові терміни.
2. Вивчити процеси словотворення педагогічних термінів та з'ясувати особливості семантичних та структурних відношень у терміносистемі.
3. Визначити іншомовні запозичення у складі педагогічної термінології.

Методи дослідження: пошук інформаційних джерел, зіставно-порівняльний метод, який дає змогу виявити спільне і відмінне в семантичних зв'язках між термінами та одиницями загальнонавчальної лексики, описовий, компонентний аналіз, аналіз словникових дефініцій.

Наукова новизна роботи визначається предметом дослідження, а також тим, що в ній вперше в українській германістиці подано комплексний аналіз поняттєво-термінологічної системи сфери освіти Великої Британії і Сполучених Штатів Америки; вперше педагогічна лексика виділена зі складу загальнонавчальної як самостійна лексико-семантична підсистема; до аналізу педагогічної термінології застосовано когнітивно-концептуальний підхід; проведено комплексний лінгвістичний аналіз педагогічної термінолексики на всіх рівнях – лексичному, семантичному, структурному.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що сформульовані у дослідженні теоретичні положення і висновки, дозволяють осмислити вплив екстралінгвістичних і лінгвістичних факторів на специфіку їх утворення і функціонування.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування його результатів при викладанні нормативних курсів «Англійська лексикологія», «Лінгвокраїнознавство», може надати практичну допомогу всім працівникам освіти, аспірантам, науковцям, студентам при роботі з

англомовними фаховими текстами; а також при написанні кваліфікаційних робіт за темою дослідження.

Публікації. Результати дослідження опубліковано в таких наукових працях: тезах конференцій – «Формування фахової термінології англійської педагогічної сфери», «The formation of professional terminology in English pedagogical sphere», «Вплив афіксації на творення англійської термінології в педагогічній сфері» та ін..

Розділ I. Позамовна обумовленість сучасної термінології англійської педагогічної сфери

1.1 «Педагогічна лексика» і «педагогічна термінологія». Проблема розмежування понять

Перші вітчизняні праці, присвячені понятійно-термінологічним аспектам педагогіки, з'явилися наприкінці 60-х років ХХ століття. Це монографії Б.Б.Комаровського «Русская педагогическая терминология» (М.,1969) і І.М.Кантора «Педагогическая лексикография и лексикология» (М., 1968). Робота Б.Б.Комаровського висвітлює історію розвитку вітчизняних педагогічних термінопонять з ХІ століття до початку радянського періоду. І.М.Кантор дає огляд найбільш значних лексикографічних видань у галузі педагогіки та освіти зарубіжних країн. У цих роботах проблеми понятійно-термінологічного апарата освітньої галузі розглядаються головним чином з погляду розвитку словниково-енциклопедичної літератури з педагогіки, яка подається як джерело концентрованої інформації про педагогічні ідеї й практику освіти. У наступні роки монографічних досліджень з теоретичних питань педагогічної термінології не було виявлено.

Англомовна педагогічна лексика у широкому розумінні слова – це сукупність лексичних засобів, які комунікативно обслуговують сферу освіти. Вона пов'язана із загальною англомовною лексикою і має свої особливості. Основою педагогічної лексики є педагогічна термінологія, яку розглядаємо як підсистему загальної англомовної термінології. За обсягом і змістом поняття, що позначається педагогічним терміном, відповідає значенню терміна, зафіксованому дефініцією, яка міститься в наукових текстах і спеціальних словниках.

Педагогічна термінологічна лексика більш, ніж будь-яка інша, запозичує одиниці загальнолітературної лексики. Запозичені слова, стаючи термінами, змінюють своє семантичне навантаження, стають більш чіткими і внаслідок цього звужують свій екстенціонал. Розглянемо, наприклад, зміни у семантиці загальнолітературного слова *audit* при його перетворенні у термін. Як загальнолітературне слово *audit* означає перевіряти, ревізувати; у педагогічній термінології воно має значення відвідувати заняття з метою ознайомлення для певних змін у наступних курсах, з цікавості, але не з метою контролю чи проведення заліку або іспиту. Таким чином, бачимо, що у семантиці терміна *audit* функціонують семи, яких немає у загальному слові, а саме: «цілеспрямованість», «мотивація» дії, що позначається. Слово *achievement* має значення досягнення, у термінології педагогічної сфери, воно використовується для опису виконання тестів та успішності навчальних курсів.

На відміну від наук, які оперують різноманітними конкретними об'єктами, речами, педагогіка як наука гуманітарна здебільшого оперує абстрактними поняттями. Систему англомовних термінів педагогіки складають лінгвістично неоднотипні одиниці: структурно прості за морфологічною будовою окремі слова, складні слова, сполучення слів, запозичення з інших мов, аббревіатури. Наприклад: *college, credit, school; audiobook, brainstorming, headteacher; alumni education, classical curriculum, multilateral school; American Federation of Teachers – AFT, local education authority – LEA, college of advanced*

technology – CAT. Більш детально питання структури педагогічних термінів розглядатиметься у підрозділі 3.1.

З цього випливає, що до термінології може бути залучене будь-яке загальноживане слово, якщо воно буде включене як елемент у цілісну систему, називаючи поняття даної системи. Опрацьовуючи педагогічну термінологію, дослідник зазнає серйозних утруднень при розмежуванні термінологічного і нетермінологічного в лексичній одиниці, тобто у визначенні термінологічності слова. Головним критерієм для вирішення питання про термінологічність мовної одиниці з педагогічної сфери буде семантичний критерій, іншими словами, критеріальною ознакою педагогічного терміна є точне позначення педагогічного поняття, зафіксованого у вигляді дефініції. Лексичні одиниці, які не акумулюють у собі визначених ознак, становлять *педагогічну лексику* взагалі, до якої входить *педагогічний термін* як окрема складова.

Перше визначення педагогічного терміна (1969) знаходимо у Б.Б.Комаровського: «Термін – це точно обмежене в науковому і практичному розумінні позначення педагогічних понять» [67, с. 5]. І.М. Кантор у праці «Понятійно-терминологическая система педагогіки» (1980) пише: «Педагогічна термінологія позначає поняття педагогічної діяльності як науки» [61, с. 132]. Т.А. Бевз (1996) визначає педагогічний термін як «слово або словосполучення, яке позначає спеціальні поняття теорії виховання, навчання, освіти» [12, с. 26]. Ми пропонуємо наступну дефініцію лінгвістичного поняття «педагогічний термін»: «Педагогічний термін – це мовний знак у функції носія фахової інформації, який позначає поняття сфери освіти і має фіксовану дефініцію». На нашу думку, наведена дефініція педагогічного терміна відповідає його сучасному розумінню.

Дослідження в галузі термінології свідчать, що згрупувати термінологічну і загальноживану лексику в дві чітко відмежовані множини практично неможливо. Справа в тому, що вони мають «розмиті» межі і накладаються одна на одну. Спричиняється таке накладання тому, що «термін є функція, вид уживання, але не особливий тип лексичних одиниць» [34,68].

Услід за В.Г. Гаком вважаємо, що розмежування педагогічної лексики можливе теоретично, проте через використання в цій підсистемі великої кількості загальноповиваної лексики, про що наголошувалось вище, практично це не завжди можливо.

У науковій педагогічній літературі досить часто словосполучення «педагогічна лексика», «лексика сфери педагогіки», вживаються і на позначення педагогічної термінології. На наш погляд, таке слововживання не суперечить загальноприйнятому уявленню про співвідношення спеціальної лексики і термінології, адже термінологія розглядається як частина лексичної системи мови.

Склад термінології педагогічної сфери тематично різноманітний, до неї входять терміни на позначення педагогічних парадигм, систем, методів і засобів навчання, учасників педагогічної діяльності, типів навчальних закладів та ін. Специфіка педагогічної термінології полягає в тому, що нею користуються не тільки вузькі групи педагогів-професіоналів, а й широкі кола носіїв загальнонародної мови. Єдині критерії термінологічної правильності, як вказує В.І. Бондар, в педагогіці ще не розроблено, і пояснюється це явище багатьма причинами: «багатовіковою історією педагогіки, різноспрямованими авторськими школами, що претендують на оригінальність понятійного апарату, ... опорою на раніше створену понятійно-термінологічну систему, побудовану без достатнього врахування родо-видових відношень між явищами, процесами і предметами... Ускладнює цю проблему й те, що багато педагогічних понять переплітаються, мають спільні ознаки, а тому їх не так легко розрізнити, ієрархічно розмістити» [17, с. 8].

У багатьох випадках допускається дублювання в назвах окремих галузей педагогічної діяльності, наприклад, при навчанні дітей з фізичними і психічними вадами використовуються терміни *special education*, *correctional education*, *remedial teaching* (відповідні вітчизняні терміни – спеціальна, корекційна, допоміжна педагогіка, дефектологія).

Разом з тим термінологія педагогічної сфери постійно збагачується і вдосконалюється, розвивається одночасно із загальнолітературною мовою – як її складова частина.

1.2 Становлення базових понять педагогічної термінології англійської педагогічної сфери

Термін «педагогіка» з грецької мови – «paidos» – дитина і «ago» - водити, іншими словами paidagogos означає «той, хто веде дитину». Колись педагога вважали рабом, так як він брав дитину свого господаря за руку і водив до школи. Згодом «педагогіка» стала вживатися більш у загальному значенні, що означало виховання, навчання, давання освіти.

У Стародавній Греції у V столітті до н.е. постало питання такого важливого явища соціального життя, як навчання і виховання громадян відповідно до вимог полісу. У багатьох містах античного світу почали виникати і функціонувати школи. Накопичувався різноманітний емпіричний матеріал. Нерозділені ще наукові знання концентрувалися в натурфілософських системах. Колискою європейських систем виховання стала давньогрецька філософія.

Найвідоміший грецький мислитель Демокріт сформулював думку щодо необхідності пов'язувати виховання дитини з природою. Філософ Сократ характеризував виховання як її «друге народження». У «Діалогах» Платона розкривається зміст освіти. Арістотель, акцентував свою увагу на природній потребі вільної людини в освіті (творенні) тіла і душі, нахилів і розуму, що достойно людини і саме по собі прекрасно [5, с. 612-621]. Цицерон диференціював споріднені поняття, відмежовуючи їх одне від одного. У його творах зустрічається поняття «ars», яке може означати як науки, так і мистецтва; «doctrina» на відміну від «ars», означає насамперед науку, проте у більш широкому значенні може використовуватися для позначення вчення

(іноді конкретно-філософського). Слово «disciplina» означає вчення, вивчення; «litterae» – знання; «stadium» – заняття науками, мистецтвами. Поняття «humanitas», вживане у вище вказаному контексті понять, характеризує вже не стільки сам освітній процес, скільки його результат [11, с. 118, с. 127].

До середини XVII століття педагогіка продовжувала залишатися частиною філософії. Відокремлення педагогіки від філософії пов'язане з іменем чеського педагога Яна Амоса Коменського (1592-1670). Відомою працею є «Велика дидактика», видана в Амстердамі в 1654 році – одна з перших саме науково-педагогічних книг. Цей видатний твір започаткував науку про навчання як процес і різновид соціальної діяльності.

Наступником Я. А. Коменського, який увійшов в історію педагогічної науки стало ім'я англійського мислителя та педагога Джона Локка (1632-1704), який сконцентрувався на теорії виховання. У своїй праці «Думки про виховання» філософ формує думку щодо виховання джентельмена – впевненої людини, яка поєднує освіченість з діловими якостями і міцністю моральних переконань.

У XVIII - XIX столітті педагогічні ідеї формувалися під впливом французьких матеріалістів та просвітителів Дені Дідро, Клода Гельвеція, Поля Гольбаха, Жан - Жака Руссо, Йоганна-Генріха Песталоцці, Адольфа Дистервега..

У США на кінці XIX – початку XX століття започатковані дослідження педагогічних проблем, куди згодом перемістився центр педагогічної думки.

У 80-х роках XX століття популярною була концепція глобалізації освіти (globalisation of education). Суть її полягала в тому, щоб підготувати молодь до корисної та ефективної діяльності в суспільстві та світі, що постійно змінюється, розглядати особистість як невід'ємну частину єдиного і взаємозалежного світу.

Глобальними проблемами світової освіти на цей час вважаються подолання неграмотності, забезпечення високої якості освіти, запровадження в навчальний процес нових інформаційних технологій, перетворення освіти на

сферу пріоритетної суспільної уваги, забезпечення гендерного рівноправ'я та освітніх потреб дітей зі спеціальними потребами, відсів учнів із школи, насилля у школі тощо.

Гуманізація освіти (humanity of education) стала ядром гуманістичного світогляду, системоутворюючим фактором, якого є людина як «міра всіх речей». Цей напрям в освіті базується на загальнодумительських ідеях про людину як особистість. Гманістична педагогіка розглядає діалектику освітньо-виховного процесу, форми та методи навчання учня, на визнанні самоцінності людини.

Розвиток середньої школи в Сполучених Штатах Америки, першої половини ХІХ століття, відбувався під впливом ідей біхевіористів та прагматистів, які розглядали психічний розвиток людини за формулою «стимул-реакція» і гіперболізували спонтанну практичну діяльність дітей як основу навчання [91, с. 82]. Напрямом такого навчання було критичне мислення та когнітивізм, який базувалася на вченні найвідомішого представника американської педагогіки Джона Дьюї (1859-1952), який, узявши за основу ідеї філософів-прагматиків Ч. Пірса (1839-1914) і У.Джемса (1842-1910), звів їх у систему, та вважав: « школа не має бути відірваною від життя; навчання - це форма виховання; навчання та виховання повинні здійснюватися не в теоретико-абстрактних формах, а шляхом виконання конкретних практичних справ; у навчально-виховному процесі необхідно звертати увагу на активність учнів, і тільки така школа зможе виховати особистостей, добре пристосованих до життя».

У навчальних закладах Сполучених Штатах Америки, Канади набули популярності різноманітні навчальні курси з критичного мислення. Засновники critical thinking (критичного мислення) (М. Ліпман, R. Sternberg, R. Enis) вважали, що ця теорія ґрунтується на об'єктивності, логічності та корисності [188, с. 27].

Освіту упродовж життя - (lifelong education, continuous learning) можна тлумачити як систему навчання – від початкової до вищої – і далі

перенавчання, підвищення кваліфікації, перепідготовки і професійне вдосконалення, яке реалізується через курси, післядипломні та інші форми навчання, головна мета – розширення і поновлення інформації. Освіта є неперервним процесом, який спонукає людей до набуття необхідних знань, цінностей, навичок, які сприяють особистісній і професійній реалізації і самореалізації людини, підвищенню її кваліфікації протягом усього життя.

У розвитку неперервної освіти значну роль відіграють сучасна інформаційна техніка, комп'ютеризоване навчання, телекомунікації, відеотехніка, що спричинили новий напрям – інформатизація освіти.

За останні роки в освітніх закладах індустріально розвинених англійських країн часто використовується програмоване навчання (computer-based instruction), комп'ютеризоване навчання (computer education).

Більш ширше починають розповсюджуватись так звані електронні бібліотеки (e-libraries). Електронні підручники вже довели ефективність для деяких видів навчальних занять, наприклад, при самостійному вивченні іноземних мов. Комп'ютеризована освіта (computer-aided education) створює умови для навчання вдома (teleschooling, cyberschool).

Серед найсучасніших освітніх технологій, що з'явилися наприкінці ХХ століття є дистанційні технології навчання, які підтримують та забезпечують дистанційну освіту. Суттю цієї освіти (distance education) є навчання на відстані, коли викладач та учень, студент може спілкуватись за допомогою електронної пошти (e-mail), аудіо- та відеокасет, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення чи телефону.

Полікультурна освіта – multicultural education, являє собою полікультурність (multiculturalism), або різноманітність культур (cultural diversity), що відіграє значну роль у сучасному житті та освіті перш за все у Сполучених Штатах Америки. У програмній брошурі будь-якого університету завжди підкреслюється, що в змісті курсів і методах викладання відображено культуру чисельних народів і етнічних груп, що мешкають у США.

Отже, полікультурне навчання (multicultural education) в Сполучених Штатах Америки націлене на підготовку молоді до життя у полікультурному середовищі. Освіта має на меті здобуття школярами та студентами широкого уявлення про народи світу, їх культуру, усвідомлення того, що різноманітність культур – це багатство країн. Звертається увага до вивчення іноземних мов, які з привілею академічних шкіл стають обов'язковими предметами для всіх учнів. Особливої ролі вивчення іноземних мов набуває на разі лінгвокраїнознавчої, культурологічної спрямованості навчальних програм.

У XXI столітті, неперервність освіти є необхідною умовою для формування особистостей, які здатні самостійно адаптуватися до життя. Інформатизація навчального процесу, яка впроваджується у системі освіти, спрямована на забезпечення інтелектуального, творчого та морального розвитку людини.

У новому столітті освіта повинна сприяти на засвоєння духовних багатств свого народу та виявляти поважне ставлення до культурних надбань інших народів.

1.3 Тракткування понятійної термінології англійської педагогічної сфери

У наш час, педагогіка є дуже розгалуженою та складною системою наукових знань. За своєю логічною побудовою педагогіка як і будь-яка інша наука становить собою систему теорій, кожна з яких виражає себе через відповідну систему понять. Сукупність цих систем утворює понятійно-термінологічну систему педагогічної науки [61, с. 8].

Багатозначність педагогічних явищ та процесів обумовлює множинність педагогічних понять в галузі педагогіки на сучасному етапі. Як і в будь-якій термінологічній системі, можна виділити базову термінологіку педагогічної

сфери, яка позначає концептуальні поняття. Насамперед це - «педагогіка», «освіта», «навчання», «розвиток».

Педагогіка у традиційному розумінні – «наука про навчання та виховання підростаючого покоління» [40, с. 250]. У світовому педагогічному словнику все частіше застосовуються нові терміни – антропологіка (від гр. *antropos* — людина і *ago* – вести) та андрогогіка (*andragogy*) (від гр. *andros* – чоловік і *ago* – вести). Тому в сучасних підручниках педагогіку трактують як «науку про виховання людини» [106, с. 10]. Ми вважаємо, найбільш точним і всеохоплюючим визначення В.І. Боднара, він тлумачить педагогіку як спеціальну науку про освіту [17, с. 8]. Тобто наука, яка спеціально вивчає освітні явища і процеси в їх єдності та системі.

Мусимо зауважити, що трактування термінопонять «педагогіка», «освіта», «виховання» т.ін. у вітчизняній науковій парадигмі, терміни значно відрізняються від їх англомовних трактувань в науковому середовищі.

Виховання – всеохоплююча категорія. У широкому розумінні поняття «виховання» – це передача навиків від старшого покоління – молодшому. У вузькому розумінні – це скерована дія на людину з боку суспільства з метою формування в неї певних знань, поглядів, переконань, моральних цінностей, політичних орієнтацій [106, с. 25].

У педагогічному значенні під вихованням розуміємо процес та результат виховної роботи, який реалізовується в навчально-виховних закладах.

Освіта є складовою виховання, найважливішою ланкою здійснення загальної мети виховання. Під освітою розуміють здобуття суми знань, їх систематизацію. Освіченість – це цілісність знань, умінь та навичок; вона передбачає певний рівень розвитку пізнавальних можливостей та практичної підготовки.

Навчання – вужча, ніж освіта, категорія. Це спеціально сформований педагогічний процес, який направлений на засвоєння знань, умінь, навичок, що визначаються змістом освіти. «Навчання – двосторонній процес між учнем

(навчання) та учителем (викладання). Навчання виконує головну функцію в розумовому розвитку і підготовці учнів до праці» [40, с. 223].

Проблема співвідношення між вихованням, освітою і навчанням – одна з центральних методологічних проблем вітчизняної педагогіки. По суті і навчання, і виховання спрямовані на розвиток особистості. Відмінність між ними полягає лише в тому, що навчання покликане забезпечити засвоєння знань, умінь, навичок і способів мисленнєвої діяльності, а виховання – світогляд, переконання, ціннісні орієнтації, почуття.

Вітчизняне трактування поняття «педагогіка» не співпадає з розумінням цього поняття в Англії, США та багатьох інших країнах, де «педагогіка» *pedagogy* трактується як не всеохоплююча сфера знань про формування нових поколінь і людини взагалі, а як мистецтво викладу та переконання, а так і виховання [200, с. 50].

У цих країнах педагогіка не входить до групи наук, які позначаються словом *science*, що використовується тільки для позначення природничих і точних наук, основою яких є спостереження, експеримент, кількісні виміри. Усі інші знання та інтелективна діяльність – гуманітарні науки і мистецтва, педагогіка в тому числі, позначають терміном *arts*.

У Великій Британії, США, інших англomовних країнах для позначення понять освіти і виховання використовується термінопоняття *education*; поняття «педагогіка» фактично відсутнє. *Education* – виховання і освіта – не віддиференційовані один від одного. У словниках відсутнє єдине тлумачення сутності та змісту понять. В англomовних словниках: *education* – 1) у широкому розумінні, процес набуття нових знань і умінь протягом всього життя; 2) у більш вузькому розумінні, систематичне планування навчання в школі [198, с. 164]. *Education* – 1) загальні процеси розвитку людських здібностей і поведінки; 2) соціальний процес, в якому накопичуються певні уміння, здібності, відбувається індивідуальне зростання в умовах школи, коледжу; 3) організоване керівництво, спрямоване на передачу цінних знань, умінь, необхідних для всього наступного активного життя [203, с. 113].

Концепт «виховання» (у вітчизняному розумінні) в теорії навчання (learning theory) в англomовних країнах реалізується через вимоги гуманізації та гуманітаризації змісту, особистісної орієнтації на інтерес, потреби і запити учнів, розвиваючого навчання тощо.

Висновки до першого розділу

Англomовна педагогічна лексика у широкому розумінні слова – це сукупність лексичних засобів, які комунікативно обслуговують сферу освіти. Вона пов'язана із загальною англomовною лексикою і має свої особливості. Основою педагогічної лексики є педагогічна термінологія, яку розглядаємо як підсистему загальної англomовної термінології. За обсягом і змістом поняття, що позначається педагогічним терміном, відповідає значенню терміна, зафіксованому дефініцією, яка міститься в наукових текстах і спеціальних словниках.

Колискою європейських систем виховання стала давньогрецька філософія. Праці давньогрецьких філософів містять у собі освітянські поняття, які виражені відповідними лексичними одиницями. Термінологія педагогічної сфери виникає з того часу, коли науково-педагогічні знання виокремились із загальнофілософських знань.

Науково-технічна революція вносить істотні зміни в лінгвістичну модель світу; нині значну частину мовного фонду складає термінологія. Пошук нових освітніх стратегій відповідним чином відбивається на розвитку педагогічної наукової лексики. Англomовна лінгвальна система освіти адекватно відбиває стан сучасних педагогічних реалій, понять, категорій.

В основі тематичного об'єднання термінів у нашому дослідженні лежать зовнішні зв'язки між позначуваними ними педагогічними явищами; таким чином, екстралінгвістичний фактор є основним критерієм формування тематичної групи. Критерієм відбору термінів для змістової характеристики тематичних груп було їх функціонування у якості номінаторів спеціальних

понять у педагогічних текстах. Загальним об'єднуючим семантичним компонентом у значеннях всіх виділених термінів є сема «віднесеність до педагогічної сфери». Для аналізу було виокремлено шість тематичних груп. Розглянуті в цьому розділі лексико-тематичні групи, безперечно, не репрезентують всю англomовну понятійно-термінологічну систему сфери освіти, але названі групи дозволяють реально уявити системну організацію досліджуваної термінології.

Термін «педагогіка» з грецької мови – «paidos» – дитина і «ago» - водити, іншими словами paidagogos означає «той, хто веде дитину». Колись педагога вважали рабом, так як він брав дитину свого господаря за руку і водив до школи. Згодом «педагогіка» стала вживатися більш у загальному значенні, що означало виховання, навчання, давання освіти.

Мусимо зауважити, що трактування термінопонять «педагогіка», «освіта», «виховання» т.ін. у вітчизняній науковій парадигмі, терміни значно відрізняється від їх англomовних трактувань в науковому середовищі.

Проблема співвідношення між вихованням, освітою і навчанням – одна з центральних методологічних проблем вітчизняної педагогіки. По суті і навчання, і виховання спрямовані на розвиток особистості. Відмінність між ними полягає лише в тому, що навчання покликане забезпечити засвоєння знань, умінь, навичок і способів мисленнєвої діяльності, а виховання – світогляд, переконання, ціннісні орієнтації, почуття.

У вживанні англomовної педагогічної термінології у Великій Британії і США існують розбіжності, які відмічалися при розгляді окремих терміновживань.

Отже, сучасна англomовна термінологія педагогічної сфери є відкритою множинністю, яка здатна засвоювати терміни-неологізми, що виникають у процесі розвитку освіти.

Розділ 2. Основні семантичні особливості термінології англійської педагогічної сфери

2.1 Тематична характеристика термінології англійської педагогічної сфери

У дослідницьких цілях широко та успішно застосовується семантико-тематичне групування слів. Групи слів, об'єднані спільним родовим поняттям, мають назву тематичних. Тематична група – найбільш розповсюджений спосіб об'єднання слів. В його основі лежать екстралінгвістичні зв'язки між предметами та явищами дійсності.

У процесі дослідження лексикографічних джерел та контекстних вживань англомовних термінів педагогічної сфери, нами були виділені такі тематичні групи:

- 1) терміни, які позначають окремі галузі педагогічної діяльності;
- 2) терміни на позначення методів педагогічних досліджень;
- 3) терміни, які позначають поняття теорії навчання;
- 4) терміни, які позначають методи навчання;
- 5) терміни, що позначають діагностування результатів навчання;
- 6) терміни, які позначають учасників педагогічної діяльності.

У кожній тематичній групі насамперед семантично виокремлюємо базові терміни та терміни логічно похідні, які мають багатоступеневі ієрархічні зв'язки між собою. Базові терміни є інтегруючими; кожний з таких термінів об'єднує у своїй смисловій структурі загальний компонент значення декількох термінів, тобто позначає родові поняття; диференціюючий термін – видові поняття.

- 1) Терміни, які позначають окремі галузі педагогічної діяльності

Головним є інтегруючий термін *education: infant education* – навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку; *education of school* – навчання та

виховання дітей шкільного віку; education of high school – вища освіта; vocational education – професійна освіта, її видовими компонентами є, наприклад, physical education – спортивна освіта, military education військова освіта; adult education (andragogy) – освіта дорослих; special education (remedial teaching) – навчання дітей з фізичними або психічними вадами. Видові компоненти терміна special education позначають педагогічну діяльність, спрямовану на корекцію фізичних, фізіологічних чи ментальних особливостей дітей, наприклад, education of the mentally retarded – навчання дітей із затримкою розумового розвитку. На межі педагогічної та медичної наук склалася галузь correctional education – корекційна педагогіка – застосування педагогічних засобів для відновлення функцій організму, порушених захворюваннями, наприклад, speech therapy – усунення вад мовлення (логопедія).

2) Терміни на позначення методів педагогічних досліджень. До традиційних методів педагогічних досліджень відносимо observation – спостереження; interview – дослідницька бесіда; experiment – дослід, проба; model – моделювання; survey – огляд, інспектування; questionnaire – анкетування. Одним з ключових методів психолого-педагогічних досліджень у зарубіжних країнах, зокрема Англії та США, є термін intelligence test – вимірювання рівня інтелектуальності, або скорочено IQ – Intelligence Quotient.

В останні десятиліття XX століття психолог з Гарвардського університету Г. Гарднер запропонував теорію множинності інтелекту – Theory of Multiple Intelligence, яка з багатьох позицій є діаметрально протилежною концепції IQ [Gardner G. Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligence (1983); Unschooled Mind and Multiple Intelligences: The Theory in practice (1985)]. Автор теорії стверджує, що інтелект постійно розвивається та змінюється впродовж всього життя людини і вводить поняття multiple intelligence, маючи на увазі різноманітність шляхів, якими людина сприймає, обробляє інформацію і пізнає світ.

У світлі Theory of Multiple Intelligence проблемною стала оцінка навчальних успіхів учнів. Педагоги-дослідники і вчителі вважають, що оцінка шкільної успішності традиційним способом – балами або тестами – недостатня. У зв'язку з цим велику популярність отримала ідея «учнівського дос'є» - portfolio. У найбільш загальному розумінні учнівське портфоліо являє собою форму і процес організації (колекція, відбір і аналіз) зразків і продуктів навчально-пізнавальної діяльності учня, а також відповідних інформаційних матеріалів із зовнішніх джерел (від однокласників, вчителів, батьків, із тестових центрів, суспільних організацій і т. ін.), призначених для подальшого їх аналізу, всебічної кількісної та якісної оцінки рівня навченості даного учня.

3) Терміни на позначення понять теорії навчання – *earning theory* (вітчизняний еквівалент – «дидактика»). Дидактика (від гр. *didacticos* – той, хто повчає і *didasko* — той, хто вивчає). Вважається, що цей термін запровадив німецький педагог Вольфганг Ратке (1571-1635) для позначення мистецтва навчання. У вітчизняній педагогіці «дидактика» - це широке категоріальне поняття – розділ педагогічної науки, який охоплює теорію навчання і викладання, організаційні форми навчального процесу, методи та засоби навчання.

В англomовній педагогічній лексиці термін *didactics* позначає значно вужче поняття. Глосарій ЮНЕСКО трактує *didactic teaching* як дидактичний метод навчання, який ґрунтується переважно на словесному представленні правил, принципів, норм поведінки, авторитарних вказівок, які в прямій формі повідомляються учневі. Словник «*Educational management today*» трактує *didactics* як термін більш спеціальний, мало використовуваний у Великій Британії і який означає науку педагогіку. *Didactic teaching* – метод навчання, в якому акцент робиться на пояснювальному навчанні (керівництві) [211, с. 142].

Для позначення поняття «теорії навчання» англomовна педагогічна термінологія використовує термін *learning theory*.

Teaching – викладання, діяльність учителя з реалізації освітніх завдань. «*Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*» трактує дієслово *teach*

як: 1) навчати когось, викладати; 2) давати знання, давати уроки [202, с. 382]. «Oxford Advanced Learner's Dictionary» (2001) подає такі лексико-семантичні варіанти дієслова teach: 1) давати уроки студентам у школі, коледжі, університеті; 2) допомагати комусь вивчити щось шляхом надання інформації про це [207, с. 1332]. «International dictionary of education» T.Page подає наступні варіанти: 1) передавати знання чи уміння іншим; 2) навчати інших, викладати; 3) давати освіту; 4) сприяти навчанню [203, с. 337].

Зазначимо, що двом англomовним термінам learning і teaching відповідає єдиний український термін «навчання».

4) Терміни на позначення методів навчання – teaching methods. Метод (від гр. methods) – спосіб пізнання, шлях до чогось. Метод навчання – шлях навчально-пізнавальної діяльності учнів до результатів, визначених завданнями навчання. Його роль в системі «цілі-зміст-методи-форми-засоби навчання» є визначальною.

В англomовній педагогічній термінолексичі виділяють методи:

- словесні – story (розповідь), discussion (бесіда), lecture (лекція);
- наочні – demonstration (демонстрація), illustration (ілюстрація), book-and-slide presentation (книжково-слайдовий метод (презентація) — метод навчання, який поєднує використання книжок або інших друкованих матеріалів з демонстрацією слайдів);
- практичні – exercises (вправи), lab method (лабораторний метод);
- пізнавальні ігри (cognitive games). В останні десятиліття популярними стали simular (simulated) games симуляційні ігри (від лат. simulare -- прикидатися) (укр.еквівалент– ділові ігри).
- кейс-метод (case method або case study method) – метод навчання, який надає можливість студентам або старшим учням уявити реальну або гіпотетичну ситуацію (фільм, факсимільний документ, усна презентація), потім обговорити цю ситуацію і запропонувати можливі варіанти вирішення проблеми;

- аудіолінгвальний метод (audiolingual method) – метод, що поєднує використання магнітофонів (tape recorder), радіо (radio), телебачення (TV). Цим методом користуються у навчанні людей з проблемами зору чи малограмотних, які не мають доступу до друкованих варіантів, їм пропонують audiobook – озвучений, записаний на плівку текст книги. Audiobooks можуть використовуватися у практиці дитячого дошкільного виховання;
- метод активної участі (participatory method) – метод навчання, спрямований на підвищення відповідальності учнів у процесі засвоєння знань;
- метод взаємного навчання (peer teaching, peer tutoring) – коли один або кілька учнів, опанувавши необхідні знання і навички, займаються навчанням групи учнів того ж віку чи з тієї ж групи;
- метод вирішення проблем (problem-solving approach) – метод навчання за допомогою введення теми занять як проблеми, яку потрібно вирішити, використовуючи всі необхідні засоби та інформацію, що має студент. Різновидом цього методу є brainstorming – «мозкова атака», що використовується для колективного розв’язання проблем, які вимагають швидкого та оригінального вирішення за певний час;
- неформальний метод (informal method) – підхід, за яким викладач має намір встановити демократичні відносини у класі, бути гнучким по відношенню до учнів, сприйнятливий до їх індивідуальних потреб.

5) Терміни на позначення діагностування результатів навчання – diagnosis. Перевірка результатів навчання – важлива складова навчального процесу. У зарубіжній англійській педагогіці для перевірки та оцінки знань замість терміна «контроль» частіше використовується термін diagnosis – «діагностика».

Термін assessment англійськими педагогічними словниками трактується як оцінка, оцінювання; процес, завдяки якому викладач чи екзаменатор намагається виявити знання, уміння, якими володіє учень.

У Великій Британії володіння знаннями градується за наступною шкалою: А (excellent), В (good), С (average), D (below average), F (failed). Шкалою оцінювання успішності учнів у США є 12-бальна система. Використовується також позначення Р (залік), S (задовільно), N (незалік).

Відомо, що у США і Великій Британії, починаючи з кінця XIX століття широке розповсюдження отримало тестування.

Test (випробування, дослідження) – загальнонауковий термін, який використовується в багатьох галузях знань; метод, за допомогою якого визначають якість, дійсність (справжність) чи присутність будь-чого.

Досить детально розроблені тести в системі вивчення іноземних мов. За своїм призначенням і характеристикою мовні тести розподіляються на чотири види: Achievement – підсумковий, Proficiency – кваліфікаційний, Aptitude – перспективний, Diagnostic – діагностико-профілактичний.

б) Терміни на позначення учасників педагогічної діяльності – teaching staff. Об'єктами і суб'єктами педагогічної діяльності виступають – вихованці, учні, студенти, вихователі, вчителі, викладачі вищих навчальних закладів, апарат управління. Всі учасники педагогічної сфери можуть розглядатися за різними ознаками: віку, полу, освітнього рівню, професійним напрямком і т.ін.

У нашому дослідженні терміни на позначення педагогічного складу розділимо на групи. До першої групи належать терміни, що позначають персонал, який безпосередньо відповідає за навчання і викладацьку діяльність. До неї входять терміни на позначення назв вчителів та викладачів і молодший персонал, або допоміжний викладацький склад (auxiliary teaching staff). До цієї групи належать наступні терміни: advanced skills teacher, assistant, assistant professor, assistant teacher, language assistant, learning support assistant, lecturer, reader, senior lecturer, subject coordinator, supply teacher, tutor і та ін. До термінів на позначення вчителів дошкільної, початкової та молодшої середньої освіти відносяться терміни pre-school assistant – особа, яка працює у дитячому садку і основне завдання якої – планування навчального процесу [212, с. 107];

classroom teacher – здійснює навчання дітей починаючи з дошкільних груп і закінчуючи останніми класами середньої школи [212, с. 35].

Для позначення педагогічних посад у вищих навчальних закладах застосовуються терміни: lecturer – викладач, senior lecturer – старший викладач; reader – доцент, який має аспірантську підготовку із спеціального предмета та працює у певній науковій галузі; professor – професор.

Окремо слід сказати про термін tutor (від лат. tutor— захисник, опі-кун). У середніх школах обов'язки т'ютора може виконувати кожний учитель. В обов'язки т'ютора входять допомога учням у навчальній роботі, а також індивідуальна і групова виховна робота, позаурочні та позашкільні заходи.

Ці позначення характерні для термінологічної системи Великої Британії, в педагогічній термінології США існують терміни-відповідники: instructor (викладач), assistant professor (старший викладач), associate professor (доцент), professor (професор) або full professor.

Згідно класифікації ISCED (The International Standard Classification of Education) 1997 року термін teaching staff (викладацький склад) відноситься до всього кваліфікованого персоналу, який є відповідальним за навчання та викладання на всіх освітніх рівнях та у всіх видах освіти (general– загальна, vocational – технічна і та ін.). У цілому співробітники вищих навчальних закладів, які зайняті викладацькою або науково-дослідною діяльністю, утворюють професорсько-викладацький склад – academic staff у Великій Британії, faculty – в США.

Наступна група – терміни на позначення персоналу, що опосередковано бере участь у викладацькому процесі. Сюди відносимо персонал відповідальний за керівництво та управління освітніми інститутами chancellor (president) – ректор, vice-chancellor (vice-president) — проректор, provost – проректор з навчальної роботи, director of admission – голова приймальної комісії, dean — декан; персонал, відповідальний за контроль якості викладання (quality control of teaching), наприклад, inspector; персонал, який впроваджує керівництво та підтримку у навчальному процесі – adviser або careers adviser.

До останньої групи належать люди, які працюють в адміністрації (секретарі – secretaries, бухгалтерія – bookkeeping), персонал, що працює в оздоровчих центрах healthcare centres, штат відповідальний за матеріально-технічне забезпечення logistical support (наприклад, photocopying services) транспортний відділ (transport) та харчування (catering). [201, с. 7].

Розглянемо групу викладачів за рівнем освіти. Чотирирічне навчання у вищому навчальному закладі завершується присудженням першого ступіня – бакалавра – Bachelor degree: бакалавр мистецтв – Bachelor of Arts або бакалавр наук – Bachelor of Science. Інколи замість цих термінів використовують бінарний термін first degree [210, с. 93]. Друга ступінь після бакалавра – ступінь магістра – Master's degree: магістр мистецтв – Master of Arts, магістр наук – Master of Science або Master of Education – магістр педагогіки. Ступінь магістра присуджується через один чи два роки після складання екзаменів і написання дисертації – thesis або master's essays.

Наступний після магістра – ступінь доктора. В США існує два види докторських ступенів – doctor's degree, doctorate: професійний – professional doctorate і дослідницький – research doctorate. Професійний докторський ступінь присуджується в галузі медицини, архітектури, інженерії. Володаря професійного докторського ступіня називають «доктором» із зазначенням предметної спеціалізації, наприклад, доктор медицини – Doctor of Medicine. «Доктором філософії» – Doctor of Philosophy називають незалежно від спеціалізації. Докторський ступінь присуджується після складання екзаменів і захисту докторської дисертації – doctoral thesis.

Для учнів у коледжах США використовуються особливі назви: freshman – учень першого року навчання, sophomore – учень другого року, junior – учень третього року, senior – учень четвертого року навчання. Відповідно у Великій Британії: first-year student, second-year student, third-year student і т.ін. У США слово student позначає учнів і вищих, і середніх навчальних закладів. У Великій Британії student позначає тільки учнів вищих навчальних закладів. Часто

вживається також термін *undergraduate*. Аспірант у Великій Британії – *post-graduate student*, американський варіант – *graduate student*.

Зауважимо, що при відборі термінів певні труднощі викликали термінологічні словосполучення, не зареєстровані в лексикографічних джерелах. Такі терміносполучення відбиралися з довідкової та іншої літератури за наявністю чіткого визначення у контекстах.

2.2 Семантичні відношення в системі англomовної педагогічної термінології

Будучи невід'ємною частиною всієї лексичної системи, педагогічна термінолексика зберігає основні семантичні особливості загальноновживаної лексики, пристосовуючи їх до використання фахівцями сфери освіти в їх професійній діяльності. У межах термінологічної системи терміни вступають між собою в синонімічні, полісемічні і омонімічні відношення. Проте, згадані відношення в термінологіях відбуваються дещо інакше ніж у загальнолітературній мові.

2.2.1. Полісемія і омонімія

Найважливішою характеристикою сучасної англійської мови, яка відрізняє її від інших мов, є висока ступінь полісемії. Кількість значень у семантичній структурі багатозначних слів у більшості лексичних одиниць англійської мови виявляється вищою, ніж у кореляційних їм слів інших мов. Створення для кожного об'єкта, факта, явища окремого позначення призвело б до непомірного розширення лексичної системи, що дуже утруднювало б її використання. Неодноразове вживання мовних форм має велике значення, тому що дає можливість за допомогою слів, що вже є у мові, позначати те, для чого не було спеціальної назви. Слова природних мов досить легко розвивають багатозначність. В.Г. Гак вважає природним явищем полісемію термінів у процесі їх формування, розвитку і функціонування, тому що в силу асиметрії

лінгвістичного знака одна й та ж одиниця мови може пристосовуватися для позначення різних об'єктів і виконувати різні функції [36, с. 47].

Проблема полісемії з давніх часів була і залишається у центрі уваги лінгвістичних досліджень. Проте, незважаючи на інтенсивність досліджень, до цієї пори лінгвісти ставлять питання: що позначає фраза «слово має декілька значень» [166, с. 125]. Повторне використання слова обумовлене низкою причин, серед яких, насамперед, причини екстралінгвістичного характеру. До них відносяться різного роду зміни, що мають місце в реальній дійсності – це історичні, економічні, технологічні та інші процеси, які стимулюють потребу вторинного використання імені із закріпленням за ним значенням. На думку М.В.Нікітіна, кількість значень багатозначного слова залежить від того, наскільки чітко і глибоко розроблена в реальній людській діяльності і досвіді відповідна галузь [96, с. 207]. Багатозначне слово інтерпретується як структурована одиниця, в якій кожний з її лексико-семантичних варіантів посідає точно визначене місце. О.О. Тараненко дотримується думки про змістову зв'язаність значень багатозначного слова: «між значеннями полісемічної одиниці наявний той чи інший семантичний зв'язок» [138, с. 465].

Під багатозначністю розуміється здатність одного мовного знака мати декілька значень, які відображають різні поняття. Відомо, що значення слова визначається в двох планах – парадигматичному і синтагматичному. Багатозначність у парадигматичному плані припускає наявність декількох позначуваних в одному, взятому поза контексту позначуючим. Синтагматична багатозначність виявляється при аналізі слів у термінологічних сполученнях. Саме в синтагматиці конкретизуються значення знаків.

В англійській педагогічній термінології має місце чітко виражена полісемія. Наприклад, термін *method* має близько 4 різних значення: серія прийомів навчання; окремий тип репрезентації навчального матеріалу; форма роботи (*individual method*); методи навчання окремим аспектам мови (*spontaneous method*).

Багатозначні терміни в англійській мові утворюються за рахунок термінологізації загальноповживаних слів. Навіть, якщо загальноповживане слово набуває тільки одне нове термінологічне значення, воно стає двозначним. Проте нерідко одне таке слово вживається для вираження декількох спеціальних понять. У цьому разі воно виявляється термінологічно багатозначним.

Так, лексема «school» належить до загальнолітературної мови, у цієї лексеми існують прямі та переносні значення, останні можуть бути проілюстровані наступними school of life, school of hard knocks та ін. [210, с. 265]. Водночас school – це одне з базових понять педагогіки. У словнику D.Rowntree «A dictionary of education» це слово має п'ять лексико-семантичних варіантів: 1) навчальний заклад, в якому навчаються молоді люди віком до 19 років; 2) факультет чи група факультетів університету, наприклад, London School of Economics; 3) окрема група студентів, яка одержує вищу освіту; 4) відвідування школи, коледжу (в американському варіанті англійської мови); 5) група науковців, які об'єднані спільними науковими ідеями, методами, доктринами. Цей термін є прикладом внутрішньосистемної полісемії.

Ще одним прикладом полісемантичності може бути термін class. Представлений у філософії, біології, педагогіці, мовознавстві class становить семантично різні терміни. У самій педагогіці термін набуває подальшого семантичного розгалуження і означає за «International dictionary of education»: 1) групу учнів або студентів, об'єднаних спільним навчальним процесом; 2) всіх студентів одного року навчання – freshman class, sophomore class; 3) групу випускників коледжу чи університету одного і того ж року навчання – the class of 2001; 4) категорію ступеню – first class honours. Полісемантичний термін-словосполучення enrichment programme має п'ять ЛСВ: 1) вид навчальної програми, яка компенсує культурні недоліки (cultural deprivation); 2) розширення навчальної програми для впровадження додаткової освіти дуже здібних учнів; 3) додаткове навантаження здібних дітей більш складними завданнями; 4) відсилення учнів для опрацювання теми чи роботи над

рефератом, дипломною роботою у бібліотеку, ресурсний центр; 5) позааудиторна робота: відвідування театрів, концертів; поїздки здібних дітей у літні табори чи на конференції для навчання разом з творчими особистостями.

Семантичні явища міжсистемного характеру в суміжних галузях представлені такими термінами, які одночасно використовуються як для найменування понять і явищ однієї галузі, так і для найменування понять суміжних галузей (дисциплін).

Усі значення одного багатозначного слова об'єднуються в єдину структуру на основі того, що мають у своєму складі суттєву загальну частину. «Ключовим питанням для полісемантичних лексем є наявність наскрізного семантичного стрижня у семантемі, дискретність семем і роль сполучних сем всередині єдиної семантемі» [84, с. 156].

Релевантні особливості багатозначного терміна виявляються у контексті, при вираженні і передачі конкретних повідомлень, тобто контекст є вирішальним фактором у виборі правильного значення терміна.

Таким чином, засоби утворення термінів, умови їх використання і особливості функціонування у спеціальних текстах свідчать про те, що явище полісемії обумовлене як екстралінгвістичними причинами – виникненням нових понять і необхідністю їх позначення мовними засобами, так і лінгвістичними, які полягають у тому, що словниковий матеріал у порівнянні з кількістю понять, існуючих у реальному світі, надзвичайно обмежений, і тому часто терміну, який вже закріплений за певним поняттям, надається інше (нове) значення.

Досліджуваний матеріал свідчить, що багато педагогічних термінів не є однозначними.

Від полісемічних слів потрібно відрізнити омоніми. Лексичні омоніми – це слова, які не мають спільних сем і асоціативних зв'язків, проте мають одну фонетичну форму. У випадку полісемії одне слово має декілька пов'язаних між собою значень. При омонімії маємо декілька різних слів, значення яких між собою не пов'язані. Тобто при однаковому звучанні (або написанні) омоніми

мають абсолютно різні значення. Термін обов'язково пов'язаний з поняттям певної галузі знання і входить до термінологічного поля, в якому всі терміни даної галузі предметного знання ув'язані між собою в термінологічну систему.

У досліджуваному матеріалі внутрішньосистемної термінологічної омонімії не спостерігається. Якщо ж на базі одного й того ж слова формуються терміни різних галузей знання, вони є міжгалузевими омонімами [136, с. 9].

Кількість омонімів в англомовній педагогічній термінології невелика, тому що вони можуть бути перешкодою для точного розуміння змісту письмового чи усного висловлення. Наприклад, board – класна дошка; board – рада, колегія, правління (board of education, board of examiners). У педагогічній термінології зустрічається явище міжсистемної омонімії, коли слова-терміни співпадають за формою, але відносяться до різних термінологічних систем. Термін assimilation – «засвоєння» – в біології означає утворення в організмі складних речовин з більш простих, у педагогіці та психології – засвоєння певного матеріалу вже існуючими схемами сприйняття (концепція інтелекту Ж. Піаже).

2.2.2. Синонімія

Явище синонімії є характерним для всіх систем мови, зокрема термінології. Як відмічає ряд авторів, незважаючи на активність у дослідженні проблеми синонімії (В.О. Винокур, Ю.Д. Апресян, І.В. Арнольд, Г.А. Уфімцева, М.П. Кочерган, О.О. Тараненко та ін.) немає єдиного загальноприйнятого визначення і розуміння цього явища. Синонімія – це «збіг мовних одиниць у їхньому основному значенні при збереженні різниці між ними в значенневих відтінках і стилістичній характеристиці»[9, с. 407]. Когнітивну природу різниці у значенневих відтінках мовних одиниць М.В. Нікітін вбачає у явищі переключення у значенні знаків “з одного змістового аспекту на інший, а саме, переключення когнітивного змісту знака в план прагматичного значення” [96, с. 450-451].

Синоніми в термінології – це терміни, які належать до одного й того ж денотата, але мають деякі відмінності у поняттєвому плані. І.В. Арнольд зауважує, що синоніми в англійській мові це два чи більше слова, які належать до однієї частини мови, мають одне чи більше тотожних денотативних значень; вони можуть бути взаємозамінюваними, в деяких контекстах без значних змін в денотативному значенні, але вони різняться в морфемному складі та фонемній формі [6, с. 224].

Існують різні підходи до вивчення синонімії, проте більш розповсюдженим є семантичний підхід або лінгвістичний критерій. При семантичному підході до явища синонімії її семантичну сутність складає семантична тотожність чи семантична близькість однорідних мовних одиниць, тобто повна або часткова схожість їх змістової сутності. Повна тотожність змістової сутності лексичних одиниць виражається в абсолютній синонімії, і абсолютні синоніми – це слова, тотожні за своїми основними значеннями: *academic year – school year* (навчальний рік). Якщо синоніми семантично тотожні або еквівалентні у межах певних лексико-семантичних варіантів, то вони взаємозамінні в тексті. Якщо найменування одного і того ж об'єкта не в повній мірі відповідають вимогам, які пред'являються до синонімів класичного зразка як до рівнозначних слів, то услід за В.Г. Гаком такі найменування відносимо до так званих “синонімічних серій”, тобто до групи слів, які мають близьке значення. У педагогічній термінології цей тип семантичних відносин мовних одиниць можна проілюструвати таким синонімічним рядом: *student, pupil, learner, schoolboy (schoolgirl), schoolkid*. Всі вони об'єднані змістом «особа, яка навчається в школі, університеті».

Наступний синонімічний ряд – терміни-дієслова: *to teach, to instruct, to educate, to lecture, to tutor, to school, to train, to coach*. Їх об'єднує загальне значення «навчати», але кожне з них має особливий відтінок значення. Терміни *teach* і *educate* мають широке вживання. *Teach* – навчати дітей, молодих людей в школі, коледжі чи університеті; *educate* – навчати, давати освіту на протязі тривалого часу у школі або університеті, виховувати, пояснювати речі, що

знадобляться у подальшому житті (в значенні «соціалізувати» – to socialize); to instruct — надавати знання у певному предметі, шляхом пояснення чи демонстрації, методично спрямовувати у специфічному предметі; to lecture – навчати шляхом читання лекцій; to train – навчати умінням, які необхідні для певної діяльності; to tutor — навчати одного студента чи невеликої групи; to school – навчати, привчати до чогось (дитину), виховувати; to coach – навчати, активно готувати до іспиту.

Поняття «цілі» у англійській педагогічній термінології представлено декількома синонімічними термінами – aims, goals, objectives. Термін aims відноситься до широкого висвітлення цілеспрямованості освіти. Цим переймаються спеціальні освітні комісії, чиє завдання полягає в представленні філософії освіти, загальних ідей і уявлень про соціальну роль шкіл, потреби дітей і молоді. Ці цілі існують на національному або державному рівні і інколи їх можна замінити синонімом purposes.

Викладачі трансформують такі широкі цілі на рівень шкіл, де вони повинні бути більш визначені, чіткі і безпосередньо спрямовувати навчальний процес. На рівні шкіл освітні цілі позначаються терміном – goals. Ще більш вузьке визначення – objectives – опис того, що відбувається на рівні класу. Такі цілі точно визначають зміст навчання і рівень умінь, який повинен бути досягнутий учнями.

Відношення між цими трьома термінами – синонімами можна представити схемою:

AIMS → GOALS → OBJECTIVES
[national level]   [school level]   [department, classroom level]

Концепція «безперервної освіти» або «освіти крізь все життя» представлена в англійській мові наступними термінами – lifelong education, lifelong learning, lifelong integrated learning, continuous learning, permanent education. Всі вони вважаються синонімічними і стверджують, що освіта це не раз і назавжди отримані знання, досвід, а процес, який повинен продовжуватися

все життя і взагалі саме життя це продовжуваний процес навчання і отримання різного роду знань. Фактичний матеріал дає можливість виділити наступні синонімічні пари, які мають місце у педагогічній термінології: слово – словосполучення: *autonomy – academic freedom, elocution – speech training, streaming – ability grouping*; словосполучення – словосполучення: *action project – extraclass activity, co-operative teaching – team teaching, director of education – chief education officer*; повна – коротка форма: *Advisory Centre for Education – ACE, achievement quotient – AQ, Education Television – ETV, computer-managed learning – CML, Intelligence Quotient – IQ*.

Для педагогічної термінології характерними є синтаксичні синоніми – синтаксичні конструкції, які співвідносяться за будовою і співпадають за значенням.

2.2.3. Антонімія

Антонімія характеризується як семантична протилежність, а антоніми – як слова, що означають протилежні прояви однієї сутності. Особливістю термінів-антонімів є те, що антонімічні терміни у загальному випадку мають у своєму значенні дві семи: сему носія ознаки і сему протилежної ознаки, що розрізняє антоніми.

З погляду структури, в педагогічній термінології представлені лексичні (різнокореневі) і граматичні (однокореневі) антоніми. До лексичних антонімів відносимо такі терміни: *active vocabulary – passive vocabulary, authoritarian education – democratic education, homogeneous group – heterogeneous group, induction – deduction*. Однослівні словотворчі антоніми утворюються за допомогою префіксів *de-* (*segregation – desegregation*), *extra-* та *intra-* (*extraversion-intraversion*). Але більшу частину антонімів у педагогічній термінології складають терміни-словосполучення: *extra-curricular activities – curricular activities, extra-district pupils – district pupils, extrinsic motivation – intrinsic motivation, interdisciplinary approach – uni-disciplinary approach, internal examiner – external examiner*.

Як і в загальнонавчальній лексиці, антоніми вживані у педагогічній лексиці розрізняються за відображенням в їх семантиці категорій якості. Наприклад, у міжнародній лінгвістичній школі International House існує практика уникнення негативно оцінюючих слів, тому позитивна оцінка виражається традиційним способом good, для висловлення протилежної, негативно оцінки замість bad вживається словосполучення to think about, після чого перелічуються недоліки в роботі. Таким чином негативна оцінка висловлюється через рекомендацію попрацювати над помилками, що були зроблені учнем. Евфемістичне висловлювання to think about слугує замішувачем прямої оцінки bad, а внаслідок цього функціональним антонімом слова good.

2.3 Вживання іноземних запозичень та інтернаціоналізмів у англійській педагогічній термінології

Лексичний склад будь-якої мови є яскравим свідченням того, з якими іншими мовними системами вона взаємодіяла.

Вплив іноземних мов на розвиток англійської мови був свого часу значно більшим, ніж на розвиток інших європейських мов.

Першою з іноземних мов, справивших вплив на англійську мову, була латина, яка до XVI століття панувала в науковій, філософській, дидактичній прозі країн Західної Європи і вважалася офіційною мовою науки. В XVII, XVIII століттях латинська граматики була зразком для англійської і єдиною граматикою, яку викладали в той час у школі.

Терміни грецького походження легко впізнаються завдяки їх специфічному написанню через ch, ph – character, phenomenon, physics, а також суфіксу –ism – essentialism, pragmatism.

У сучасній англійській мові власно англійські слова складають тільки 30% від всього англійського словника (вони підрозділяються на індо-європейські та германські).

Розрізняють мови, з яких безпосередньо були запозичені терміни – джерело запозичення (source of borrowing) і мови-першоджерела (origin of borrowing). Наприклад, термін method прийшов з латинської мови, в яку, в свою чергу, потрапив з грецької (methodos), так латина є джерелом запозичення, а грецька – мовою-першоджерелом. Запозиченими у педагогічній термінології є навіть основні базові терміни educate (навчати) < fr Latin educare (educatus), study (вивчати) < fr Old French estudie. Терміни pedagogy (педагогіка), pedagogue, pedagogue (педагог) прийшли з французької, але їх першоджерело – грецька мова.

Майже всі загальнонаукові терміни, що застосовуються в англійській мові, є запозиченнями з грецької і латинської мов. Наприклад:

analogy < fr Latin fr Greek analogia

category < fr Latin

process < fr French proces

theory < fr Latin

Запозичення наявні в кожній з тематичних груп англійської педагогічної термінології, наприклад:

- терміни на позначення понять теорії навчання:

class < fr French classe

curriculum < fr Latin

- терміни на позначення учасників педагогічної діяльності:

bachelor < fr Old French bachelor

doctor < fr Latin

lecturer < fr Latin lectura

- терміни, що позначають види навчальних закладів:

academy < fr French academic fr Latin fr Greek

college < fr Old French college

university < fr Anglo-French universite

Запозиченими термінами є також назви навчальних дисциплін.

Наприклад:

biology < Greek bios + Greek logos

literature < fr Latin litteratura

mathematics < fr Greeek

З наведених прикладів можна зробити висновок, що до словникового складу англomовної терміносистеми найбільше ввійшло французьких слів як похідних від латинської і грецької. О.І. Чердниченко зауважує, що понад 70% лексики англійської мови складають слова романського і передусім французького походження; багато з цих слів повністю асимілювалися в англійській мові [159, с. 99].

Висновки до другого розділу

Будучи невід'ємною частиною всієї лексичної системи, педагогічна термінолексика зберігає основні семантичні особливості загальнонавчальної лексики, пристосовуючи їх до використання фахівцями педагогічної сфери в їх професійній діяльності. У межах термінологічної системи терміни вступають між собою в синонімічні, полісемічні і омонімічні відношення.

Терміни грецького походження легко впізнаються завдяки їх специфічному написанню через ch, ph – character, phenomenon, physics, а також суфіксу –ism – essentialism, pragmatism.

У сучасній англійській мові власно англійські слова складають тільки 30% від всього англійського словника (вони підрозділяються на індо-європейські та германські).

Проблема полісемії з давніх часів була і залишається у центрі уваги лінгвістичних досліджень. Проте, незважаючи на інтенсивність досліджень, до цієї пори лінгвісти ставлять питання: що позначає фраза “слово має декілька

значень”. В англomовній педагогічній термінолексичі має місце чітко виражена полісемія. Наприклад, термін *method* має близько 4 різних значення: серія прийомів навчання; окремий тип репрезентації навчального матеріалу; форма роботи (*individual method*); методи навчання окремим аспектам мови (*spontaneous method*).

Синоніми в термінології – це терміни, які належать до одного й того ж денотата, але мають деякі відмінності у поняттєвому плані. І.В. Арнольд зауважує, що синоніми в англійській мові це два чи більше слова, які належать до однієї частини мови, мають одне чи більше тотожних денотативних значень; вони можуть бути взаємозамінюваними, в деяких контекстах без значних змін в денотативному значенні, але вони різняться в морфемному складі та фонемній формі.

Антонімія характеризується як семантична протилежність, а антоніми – як слова, що означають протилежні прояви однієї сутності. Особливістю термінів-антонімів є те, що антонімічні терміни у загальному випадку мають у своєму значенні дві семи: сему носія ознаки і сему протилежної ознаки, що розрізняє антоніми.

З погляду структури, в педагогічній термінології представлені лексичні (різнокореневі) і граматичні (однокореневі) антоніми. До лексичних антонімів відносимо такі терміни: *active vocabulary – passive vocabulary*, *authoritarian education – democratic education*, *homogeneous group – heterogeneous group*, *induction – deduction*. Однослівні словотворчі антоніми утворюються за допомогою префіксів *de-* (*segregation – desegregation*), *extra-* та *intra-* (*extraversion-intraversion*). Але більшу частину антонімів у педагогічній термінології складають терміни-словосполучення: *extra-curricular activities – curricular activities*, *extra-district pupils – district pupils*, *extrinsic motivation – intrinsic motivation*, *interdisciplinary approach – uni-disciplinary approach*, *internal examiner – external examiner*.

Лексичний склад будь-якої мови є яскравим свідченням того, з якими іншими мовними системами вона взаємодіяла.

Вплив іноземних мов на розвиток англійської мови був свого часу значно більшим, ніж на розвиток інших європейських мов.

Отже, для англомовної термінології сфери освіти характерна реалізація лексико-семантичних процесів: полісемії, міжгалузевої омонімії, синонімії, антонімії. Найбільш поширеним явищем у терміносистемі сфери освіти є синонімія.

Розділ 3 Структурна характеристика термінології англійської педагогічної сфери

3.1 Способи творення термінів англійської педагогічної сфери. Характеристика

Словотворення є одним з найважливіших лінгвістичних механізмів, які забезпечують нескінченне поповнення словникового складу мови. Завдяки словотворенню забезпечується функціонування мови у часі, задовольняються потреби носіїв мови у позначенні нових реалій.

Словотворення становить форму функціонування словникового складу.

На думку О.С. Кубрякової, головним завданням дослідження словотворення є «вивчення закономірностей та особливостей словотворчого моделювання ... у всіх його аспектах – формальному і змістовному, з одного боку, генетичному, процесуальному, а також результативному, стаціонарному, структурно-функціональному, з іншого» [73, с. 350].

Афіксальний спосіб термінотворення в англомовній лексиці педагогічної сфери – це спосіб творення слів за допомогою префіксів, інфіксів і суфіксів, що приєднуються до основи, яка по відношенню до них слугує базою.

Префіксами називають дериваційні морфемі препозиційно прикріплені до основи. Утворені за допомогою префіксів терміни приєднуються до певного семантичного ряду слів. При префіксації частіше за все зберігається

категоріальне значення даного слова і воно не переходить в іншу частину мови [157, с. 15].

Утворені за допомогою префіксів англomовні педагогічні терміни можна класифікувати за різними параметрами: за походженням — суто англійські префікси *mis-*, *un-* або запозичені *co-*, *de-*, *dis-*, *hyper-*, *ir-*, *non-*, *post-*, *pre-*, *sub-*, *super-*; за семантикою – заперечні префікси *ir-*, *non-*, *un-*; префікси множинності *multi-*, *mega-*, *poly-*; надмірності *hyper-*, *over-*; темпоральної та просторової локативності *pre-*, *post-*, *under-*.

У досліджуваному матеріалі виділяємо префікси, що утворюють семантичну групу із спільним значенням множинності і надмірності *hyper-*, *mega-*, *multi-*, *over-*, *poly-*. Поділимо вказані префікси на дві групи значень:

1) “багато” – *mega-*, *multi-*; за їх допомогою утворюються терміни, які позначають великі навчальні заклади:

megaversity – дуже великий університет із значною кількістю студентів, його підрозділи (окремі інститути) можуть знаходитись у різних країнах

multiversity – тип університету, що складається з багатьох факультетів, кожний з яких становить самостійний навчальний заклад, і додавання або виключення будь-якого підрозділу майже не впливає на долю університету в цілому (наприклад, Каліфорнійський університет)

Префікс *multi-* приєднуючись до іменникових та прикметникових основ вказує на множинність, всеосяжність:

multilingual – багатомовний

multimedia – система, яка об'єднує різні засоби інформації – аудіо, відео, друковані, комп'ютерні

2) «більше ніж» (відхилення від норми, стандарту)

hyperactivity – надактивність

hypertext – принцип організації інформаційно-пошукових масивів, при якому окремі інформаційні елементи (в тому числі повнотекстові, фактографічні, графічні та інші) зв'язані між собою асоціативними

відношеннями, що забезпечують швидкий пошук необхідної інформації. Термін запропонований в 1967 році Т.Нельсоном [32, с. 43]

polyversity – університет з великою кількістю факультетів і відділень

Префікс over- утворює іменники, прикметники та дієслова із значенням «надмірності, перевищення тієї дії, яка виражена основою»:

overachievement – перевищення прогнозованого досягнення

overachiever – людина, яка перевищила прогнозоване досягнення

overactive – надактивний

overactivity – підвищена діяльність (активність), гіперфункція

overlearning – надмірне навчання

Для передавання значення неправильної дії використовується префікс mis-: поганий, неправильний; брак). Він може приєднуватися як до іменникових основ так і до дієслівних:

misbehaviour – погана поведінка

misteach – невірно викладати

misunderstand – неправильно розуміти

Наступна група префіксів із значенням заперечення – dis-, ir-, non-, un- («ні»). Похідні з префіксом dis- мають значення «протилежне тому, що виражено основою»:

disability – нездатність, непрацездатність, безсилля [193, с. 88]

disrespect – неповага

Даний префікс бере також участь у суфіксально-префіксальному словоутворенні:

disrespectful – не заслужуючий на повагу

disobedient – неслухняний

Префікс non- передає значення відсутності якості, визначеної основою:

non-ability – нездібність (позбавлений здатностей)

non-academic – не навчальний

non-professional – недипломований спеціаліст

non-attendance – невідвідування занять

non-curriculum – аспект шкільного життя, в якому навчання відбувається поза програмою і межами навчального закладу (наприклад, у шкільному клубі)

Заперечувальний префікс un- утворює прикметники, що виражають відсутність якості, позначеною основою слова:

un-corrected – невихований

uneducated – неосвічений

unlearned – ненавчений, неписьмениий

unschooled – ненавчений; недосвічений

untrained – не підготовлений; природжений; недосвідчений

un-talented – необдарований

untrained – не підготовлений; некваліфікований

Даний префікс також приєднується до дієслівних основ:

un-teach – змусити перевчити вивчене; вчити протилежному

Останній із зазначених заперечних префіксів – in- та його аломорф il-:

in-terceptive – несприймаючий

in-responsibility – невідповідальність

ill-iterate – неписьмениий; неосвічений

Поняття «передування у часі» виражає префікс pre-, який утворює іменники і прикметники:

pre-conception – заздалегідь складена думка

pre-test – попередній екзамен, залік

Префіксом post- («після») представлена «послідовність» із значенням «після чогось у просторі і часі»:

postgraduate – аспірант (студент, який продовжує навчання після закінчення вищого навчального закладу)

Поняття «повторення» виражається за допомогою продуктивного префікса re-:

re-entry – учень, який вступає знов до класу, в якому він раніше навчався або в будь-який інший клас будь-якого району [198, с. 389]

re-learning – повторне вивчення того, що колись було вивчено і на даний момент частково або повністю забуто

re-examinee – студент, який екзаменується повторно

Даний префікс приєднується до дієслівних основ:

re-apply – повторне звернення

re-educate – перевиховувати

re-make – навчальна технологія, для позначення процесу покращення і переробки існуючих курсів

Поняття «недостатності» в педагогічній термінології представлено префіксами: under-, sub-. Префікс under-: під, нижче; нижчий або підлеглий утворює слова, які мають значення недостатності, неповноти дії:

under-age – неповнолітній

underclass — група 1-го чи 2-го курсу

under-fives –дошкільники

underclassman – студент 1-го або 2-го курсу університету

undergraduate – студент останнього курсу

Префікс sub- функціонує в нетранспонуючих моделях і утворені з його допомогою терміни можуть мати такі значення:

subdean – заступник декана

Антонімічним цьому префіксу є префікс super- «більш високе службове положення»:

superintendent – комендант

Наведені приклади словотворення педагогічних термінів за допомогою префіксів підтверджують думку Г.А. Уфімцевої про те, що «у випадку префіксації сутність назви міститься в мотивуючому слові, а префікс тільки уточнює основу, але не вказує на клас предметів – клас предметів позначено саме визначальним словом (основою)»[150, с. 56].

Суфіксація як спосіб словотворення являє собою приєднання суфіксів до кореня чи основи. Суфікс – це виокремлювана у складі словоформи післякоренева афіксальна морфема. Для суфікса характерною є його здатність

класифікувати певні смислові групи слів. Приєднання суфікса до продуктивної основи включає цю останню до того класу, який маркований даним суфіксом, тобто суфікси, що вживаються для творення термінів, відносять слова до певної лексико-морфологічної категорії, вказують на частину мови, до якої належить термінологічне слово – своїх семантичних значень вони не мають. Суфікси можна класифікувати згідно кількох критеріїв. По-перше, виділяємо суто англійські суфікси -ness, -er; запозичені суфікси -able, -tion, -ism; по-друге, продуктивні в педагогічній термінології –ation (-tion), -er, -ing, -ment; за спільним абстрактним категоріальним значенням: агентивні суфікси -er /-or, -ant, суфікс збірного значення -dom.

У сучасній англомовній педагогічній термінології суфікс –er (той, хто виконує певну дію, пов'язаний, залучений до певної дії) характеризується високим рівнем продуктивності (24%). За допомогою агентивних суфіксів утворюються назви осіб за професією та видом діяльності, зокрема назви осіб, пов'язаних з процесом навчання і виховання:

beginner – початківець

grammar – репетитор

learner – учень

lecturer – лектор

teacher – вчитель

chancellor – ректор

educator – вихователь

instructor – вчитель, викладач

Суфікс –er із значенням кваліфікативності приєднується до прикметникових основ і надає специфічних характеристик, ознак людини:

freshener – першокурсник

За допомогою суфіксів –ism, -ness, -ship, -dom утворюються абстрактні іменники. Продуктивний суфікс –ation/-tion (28,3%) приєднуються до дієслівних основ, утворює іменники, які мають значення «процеса і діяльності»:

accreditation – акредитація

certification – посвідчення, свідоцтво

education- освіта

evaluation – оцінка

promotion – підтримка, заохочення

Назви теорій, концепцій утворюються за допомогою суфіксу –ism (6%):

behaviorism – біхевіоризм

essentialism – навчальна стратегія, яка робить акцент на таких навичках, як читання, письмо, математика на початковому етапі

З цим суфіксом утворюються терміни, що мають значення певного стану:

passivism - пасивність

Суфікс –ness (5%) може позначати властивість чи становище:

smoothness – здатність вчителя, вести урок рівно і спокійно

Для суфікса –ship (5%) характерним є поєднання з основами, що позначають назви осіб, які займаються певною діяльністю:

assistantship – аспірантська стипендія

associateship – заробітна плата стажиста

fellowship – стипендія

internship –інтернатура

scholarship – стипендія

Суто англійський суфікс –dom (1,7%) утворює абстрактні іменники із значенням положення, стану чи звання:

professorship – професура

teacherdom – учительовання

wisdom – мудрість

Терміни з суфіксом -ing (20%) в основному утворені від дієслівних основ і позначають процеси і дії:

bus(s)ing – перевезення школярів автобусом

passing – успішне проходження тестів, іспитів

rating – рейтинг

schooling – навчання

streaming – розподіл учнів по різних потоках

tracking – розподіл учнів згідно їх здібностям, успіхам у навчанні

Таким чином, найбільш продуктивними в англійській термінології сфери освіти є суфікси -ation/-tion, -er/-or, -ing. Терміни, утворені за допомогою розглянутих суфіксів, позначають особу-діяча, процес, дію, діяльність, результат дії, становище.

Конверсія в англійській педагогічній термінології – це процес створення нових слів в різних частинах мови без додавання будь-яких дериваційних елементів, так що основна форма оригінальних слів і форма похідних слів є омонімічними. Конверсію у словотворенні трактують і як морфологічну транспозицію, при якій перехід слова з однієї частини мови у другу відбувається без зміни основи слова. О.І. Смирницький вважав єдиним словоутворюючим засобом при конверсії тільки парадигму тобто морфологічне оформлення слова. Відомий український англійст Ю.О. Жлуктенко зробив глибокий аналіз теорії конверсії О.І. Смирницького і дійшов висновку, що сучасна англійська конверсія є морфолого-синтаксичним способом словоутворення, при якому словоутворюючими засобами є одночасно граматична сполучуваність і форма слова – парадигма. Акт утворення нового слова шляхом конверсії становить використання основи твірного слова для оформлення її в інше слово в умовах іншої граматичної сполучуваності, типової для другої частини мови [50, с. 64]. Дане лінгвістичне явище проілюструємо наступними педагогічними термінами:

graduate – випускник і to graduate – закінчувати ВНЗ

lecture – лекція і to lecture – читати лекцію

schedule – розклад і to schedule – складати розклад

tutor – репетитор і to tutor – давати приватні уроки

Основною причиною широкого поширення конверсії в сучасній англійській мові, як відмічають відомі англійсти І.Арнольд та О.Мешков, є відсутність у мові морфологічних показників частин мови.

Важливим залишається питання напрямку похідності конверсійних пар, особливо це стосується N – V і V – N пар. Виділяють наступні критерії напрямку конверсійності:

1) іменники, від яких утворюються похідні дієслова мають більший об'єм значення:

grade – оцінка; клас у школі і to grade – ставити оцінку

2) іменники з іменниковими афіксами не можуть бути похідними:

function — функція і to function — функціонувати

Як показує матеріал дослідження, для англomовної педагогічної термінології характерним є функціонування обох членів конверсійної пари іменників та дієслів, тобто функціонування одних й тих термінів як у функції іменників, так і у функції дієслів. Найбільше продуктивною є модель N – V:

discipline – дисципліна, дисциплінованість; дисципліна як галузь знання;
to discipline – встановлювати сувору дисципліну;

interview – бесіда; to interview – бесідувати

overstudy — перевантаження заняттями; to overstudy — перевантажуватися заняттями, занадто багато вчитися.

У сучасній педагогічній термінології функціонує велика кількість деад'єктивних іменників, які утворилися не за конверсією, а скоріше за допомогою еліпса – замість словосполучення, яке складається з прикметника та іменника використовується субстантивований прикметник:

academics – університетська форма

elective – дисципліна в школі, коледжі, яку обирають за бажанням;

extracurriculars – позакласні, позааудиторні заходи;

oral – усний екзамен;

За своєю структурою більшість конверсійних термінів є простими і непохідними. Наприклад:

test – контрольна робота, іспит і to test – тестувати, перевіряти за допомогою тестів

control – контроль, перевірка і to control — контролювати

Але деякі конверсовані терміни утворені від основ, що в свою чергу утворились за допомогою афіксації:

understanding – розуміння, розум – розумний N[V+ing] – A;

recall – спогад – згадувати N[re + V] – V

В деяких випадках базою можуть бути складні іменники структурного типу [N+N] – V, наприклад:

timetable – to timetable – розклад; скласти розклад

Таким чином, за допомогою конверсії будь-який іменник може мотивувати нове дієслово, послужити джерелом утворення віддієслівного імені, а прикметник, який позначає ознаку або властивість явища, лягти в основу позначення нового процесу чи предмета. Найпростішим засобом здійснення цієї задачі і є безафіксальне словотворення [150, с. 65].

До словоскладання відносяться словоутворюючі моделі, в яких в одному слові з'єднані дві основи. На думку О.С. Кубрякової твірні основи, це цілком визначені (певні) для кожного похідного повнозначні мовні відрізки, які не просто беруть участь в утворенні слова, але є безпосередніми складниками [75, с. 4].

Словоскладання приводить до виникнення похідних слів з новою семантикою. Складене слово ідентифікує нове поняття за його особливою ознакою, за допомогою уточнення однієї основи іншою. Зміст нового найменування познається за встановленням відношень між сполучуваними знаками, а не за його структурою. Семантична цілісність складного слова базується на тому, що його значення часто може бути просто сумою значень, які мають кожен з окремо взятих компонентів. Наприклад, boarding school: to board – to house where board is furnishing, to furnish with meals for pay, таким чином to board – надавати житло і їжу за плату; school – an institution for instruction of children or people under college age - заклад для навчання дітей або людей шкільного віку. Словосполучення boarding school відповідно означає “навчальний заклад, який надає учням житло і їжу за плату”.

Характер даного дослідження обумовлює більшу зацікавленість у внутрішніх ознаках (фонетичних, морфологічних, орфографічних). Фонетична ознака – наявність об'єднуючого наголосу у складному слові: *freshman*. Додаткова до цього орфографічна ознака (написання разом чи через дефіс – *textbook*, *deaf-blind*) та морфологічна ознака *five-year (child)*. Написання складних термінологічних одиниць має деякі розбіжності: вони можуть писатися разом, через дефіс або окремо: *database*, *data-base*, *data base*.

За нашими спостереженнями в англомовній педагогічній термінології наявні особливості, що притаманні загальному складу мови і ті, що відрізняють англійську мову від інших мов. По-перше, обидва безпосередньо складаючі є вільними формами, тобто можуть існувати у мові як самостійні слова із своїм індивідуальним значенням. Наприклад, термін *schoolboy* – школяр, складники цього терміну можуть існувати самостійно: *school* – школа, *boy* – хлопчик; *headteacher* – директор школи, *head* – голова, начальник, *teacher* – вчитель. Наступна особливість – переважання в англійській мові двоосновних структур: *bookmobile*, *database*, *handbook*, *headteacher*, *houseparents*.

Складні слова в педагогічній термінології можна класифікувати за типом створення та зв'язуючого елемента:

1) юстапозити (без зв'язуючого елемента): *baby-bank*, *baby-room*, *deaf-blind*, *light-pen*, *skill-model*;

2) складні слова, з голосним зв'язуючим елементом: *artifact*, *handicraft* (зв'язуючий елемент «i»);

3) складні слова із зв'язуючим елементом, що виражений прийменником чи сполучником: *back-to-basics*;

4) складні слова, які складаються з декількох основ і закінчення в одній з цих основ належить до цілого словосполучення: *apple-polishing*, *home-making*, *sleep-learning*, *school-leaver*, *home-schooler*, *home-schooling*.

У залежності від структури безпосередньо складових серед англійських педагогічних термінів можна виокремити:

1) слова, які складаються з простих основ: *freshman, handwork, homecraft, playgroup, timetable, workshop*;

2) складні слова, в яких один з компонентів є похідною основою: *headteacher*;

3) складні слова, в яких один з компонентів є скороченим: *three R's, e-learning*.

Л. Блумфілд підрозділяє всі складні слова на синтаксичні і асинтаксичні. До перших відносяться такі складні слова, в яких порядок слідування компонентів співпадає з порядком слів у синтаксичних словосполученнях, до інших – такі складні слова, в яких компоненти знаходяться у комбінаціях неможливих для синтаксису даної мови [15, с. 249].

В утворенні англійських педагогічних термінів продуктивним є засіб складання основ слів за наступними моделями:

а) поєднання простих основ іменників *noun stem + noun stem*: *audiobook* – записаний на плівці текст книги, *classroom* – класна кімната, *homework* – домашнє завдання, *seatwork* – самостійна робота студентів (читання, відповіді на запитання), *textbook* – підручник, *topclass* – використання Internet систем у навчанні.

Модель N+N – асинтаксична, тому що два іменники в однаковій формі не можуть складати словосполучення; ця модель еноцентрична, тобто за лексико-граматичними ознаками і функціями відповідає основним своїм елементам – двом іменникам. Це найбільш численна група складних слів, для якої характерною є різноманітність семантичних відношень і висока продуктивність серед інших моделей. У даній моделі перший компонент уточнює, конкретизує значення другого компоненту і виконує функцію атрибутиву;

б) поєднання простих основ іменників та суфіксу *noun stem + noun stem + suffix*: *brainstorming* – комплексне обговорення, вивчення та рішення складних питань;

в) поєднання прикметникової основи і іменникової основи adjective stem + noun stem: bluebook— зошит для екзаменаційних робіт та прикметникової основи, іменникової основи і суфіксу: mainstreaming-поєднання в одному класі дітей з різним рівнем успішності;

Згідно семантики всього складного слова можна виділити ідіоматичні композити, які мають інше значення ніж відповідні вільні (окремі) частини складного слова. Яскравим прикладом існування цього явища є термін blackboard – класна дошка (навчальне обладнання у вигляді дошки будь-якого, на обов'язково чорного кольору), хоча окремі частини цього сполучення означають “чорний” і “дошка”. До того ж термін має єдине граматичне оформлення та об'єднуючий наголос характерний для складних слів.

Структурний аналіз досліджуваного матеріалу дозволяє стверджувати, що в англomовній педагогічній термінології словоскладання досягає 12%. Найпоширенішою моделлю словоскладання є N+N (81%), на модель A+N припадає 10%.

У цілому слід зазначити, що активізація процесів утворення та функціонування складних термінологічних одиниць викликана низкою екстралінгвістичних факторів – розширенням і поглибленням комунікативно-когнітивних процесів у інформаційній, соціокультурній та дидактичній сферах. На думку М.М. Положина і Л.Ф. Омельченко інтенсивність поповнення лексичного інвентаря англійської мови засобами композитоутворення стає на сучасному етапі найпріоритетнішим засобом словоутворення і призводить до «композитного вибуху». [108, с. 49]

Одним із найпоширеніших способів утворення термінів, що має високу продуктивність, є синтаксичний спосіб, за допомогою якого створюються численні терміни-словосполучення. Словосполученням називаємо семантико-граматичне об'єднання двох або більше повнозначних слів. На відміну від слова, словосполучення називає не тільки предмет або дію, а й ознаку предмета чи ознаку дії.

У складі кожної терміносистеми виникають певні ключові слова, що складають базисну термінологію і входять до відповідної термінологічної системи як необхідні і обов'язкові елементи. Такі слова виступають, як правило, у якості гіперонімів і утворюють термінологічну групу, елементами якої є терміни словосполучення - гіпоніми, що передають видові відмінності родового поняття. У педагогічній терміносистемі базисними є терміни *education, learning, training* та інші навколо яких утворюється велика кількість термінологічних словосполучень. Наприклад: *academic education, community education, higher education, innovative learning, interactive learning, maintainance learning, physical training*. Активним у створенні бінарних сполучень є також терміни *college, school, test: alternative school, board school, grammar school, infant school, magnet school, specialist school, secondary school; area college, agricultural college, community college, maintained college, senior college, teacher's college, university colleges; ability tests, Achievement Tests, entry test, creativity test, intelligence test, standardized test, vocabulary test*. Серед всіх бінарних термінів тільки з терміном *school* утворено 15%, *college* – 5%, *test* – 6%.

Треба підкреслити, що субстантивний компонент є найбільш активним елементом, тому що він може сполучатися із всіма іншими основами у складі одного термінологічного словосполучення.

Високопродуктивною є модель іменник + прийменник *of*, за допомогою якої створюються словосполучення, що відбивають найрізноманітніші характеристики термінованих понять. Наприклад: *accumulation of knowledge, alternation of grades, state board of examination, tripartite system of education*.

Найбільш частотною структурно-семантичною моделлю бінарних термінів є модель *A+N*. Широке використання прикметників у словосполученнях обумовлено тим, що прикметники є найбільш зручним засобом класифікації і спеціалізації предметів і явищ реальності.

За структурою розрізняють терміносполучення бінарні, трислівні, багатоконпонентні. Трикомпонентні терміносполучення, наприклад *Cambridge*

previous examination, embedded figures test, secondary modern school, teacher placement bureau, teaching company scheme найчастіше побудовані за моделями A+N+N, N+N+N. Серед багатокomпонентних терміносполучень спостерігаються моделі N+A+N+N, A+N+A+N (*Society for Promoting Christian Knowledge*).

Всього у досліджуваній англомовній терміносистемі педагогічної сфери (вибірка 2200 термінів) налічується однокомпонентних термінів 35%, двокомпонентних – 52%, трикомпонентних – 10%, багатокomпонентних – 3%.

Абревіація (від лат. *Abbreviatio* – скорочення) – є способом словотворення. Вона спрямована на створення більш коротких, порівняно з по-чат-ковими структурами, номінацій.

Класифікація лексичних скорочень ускладнювалась специфічністю їх структури, великою варіативністю [19, с. 119], але незважаючи на це, зібраний матеріал свідчить про те, що у професійній педагогічній термінолексичі представлені такі типи скорочень: складові, ініціальні та скорочення змішаного типу.

Шляхом скорочення назв навчальних предметів у сфері освіти з'являються складові абревіатури як апокопи, тобто в них скорочується кінцева (фінальна) частина слова залишається перший склад, іноді перші два склади, решта елімінується: *astron* < *astronomy*, *bio* < *biology*, *bot* < *botany*, *geom* < *geometry*, *math* < *mathematics*, *pal* < *paleontology*, *ped* < *pedagogy*, *phil* < *philosophy*.

Серед складових абревіатур зустрічаються скорочення не тільки назв предметів, але і інших понять, що відносяться до сфери освіти: *bach* < *bachelor*, *calen* < *calendar*, *cert* < *certificate*, *col* < *college*, *educ* < *education*, *eval* < *evaluation*, *exam* < *examination*, *grad* < *graduate*, *lab* < *laboratory*, *matric* < *matriculation*, *tax* < *taxonomy*, *tut* < *tutor*. Крім апокопи спостерігається також абсорбація *asst* < *assistant* та фонематично вмотивована зміна орфографічної форми *sked* < *schedule*.

Іншим типом словотворення шляхом скорочення є ініціальні аббревіатури, які утворюються за допомогою заміни слова чи словосполучення однією чи декількома початковими буквами:

LEA – Local Education Authority,
BNS – Bachelor of Nursing Studies,
CBE – Computer-based education,
EIS – Educational Institute of Scotland.

Утворення ініціальних аббревіатур підтверджує тенденцію мови до економії мовних засобів і виражає намагання носіїв мови скорочувати в першу чергу багатослівні сполучення:

AACJC – American Association of Community and Junior Colleges,
ACTFL – American Council on the Teaching of Foreign Languages,
ATCDE – Association of Teacher in colleges and Departments of Education
SCSST – Standing Conference on School Science and Technology.

Різновидом аббревіатур є акроніми – це скорочені слова, які утворюються з початкових літер або елементів і схожі за формою (фонетичною структурою) на звичайні слова:

BOTEX – British Office for Training Exchange
BUSF – British Universities Sports Federation
CAMOL – Computer-assisted management of learning
NUSS – National Union of School Students
VENISS – Visual Education National Information Service for Schools.

У сучасній англійській мові отримали широке використання акроніми-омоніми, які повною мірою співпадають як за літерним, так і звуковим складом із загальноживаними словами:

CASE – Confederation for the Advancement of State Education
CAT – Childrens Apperception Test
FILE – Fast Index Location Educators
NUT – National Union of Teachers
SUM – Science Understanding Measure.

Тематично лімітована комунікація (питання освіти, навчальних програм організацій, що здійснюють освітянську діяльність тощо) дозволяє мовцям швидко і безпомилково декодувати акроніми саме як такі, не змішуючи їх із загальноживаними омонімами: cat – кішка і CAT – тест для оцінки дитячих здібностей, nut – горіх і NUT – національна спілка вчителів. Водночас знайома фонетична і графічна форма слова робить спілкування зручним, швидким і ефективним.

До скорочень змішаного типу відносяться телескопія – спосіб словотворення, при якому поєднуються початковий елемент одного слова з кінцевим елементом другого. На відміну від аббревіації, яка спирається на словосполучення, телескопія орієнтується на розрізнені слова, між якими існують відношення сурядності і які не є синтагматично пов'язаними, здебільшого до телескопії вдаються при творенні термінів – Oxbridge < Oxford + Cambridge, kidvid < kid+ video, el-hi < elementary and high school та частковоскорочені, у яких перший компонент складного слова представлений першою (початковою) літерою – A-level (Advanced-level), O-level (Ordinary-level), E-programmes (Electronic programmes).

Найбільшу кількість скорочень у педагогічній сфері складають ініціальні аббревіатури (62%). Матеріал дослідження свідчить про те, що ці аббревіатури можна класифікувати наступним чином:

1) назви освітніх установ; характерним для цієї групи є вживання топонімів (American, Australian, Scottish), які індивідуалізують і ідентифкують певні освітні установи серед інших; опорними у цій групі є терміни council – 17% від загальної кількості всіх ініціальних аббревіатур, centre – 1% і foundation – 0,9%:

ACE – American Council on Education

ACER – Australian Council for Educational Research

BEC – Business Educational Council

CEDO – Centre for Educational Development Overseas

EIS – Educational Institute of Scotland

NFER – National Foundation for Educational Research

SCRE – Scottish Council for Research in Education

2) назви учбових закладів; будуються ці аббревіатури за уніфікованою моделлю, яка містить в собі опорні слова university (college) – 3% та назву міста, регіону або країни, де вони розташовані:

CUNY – City University of New York,

UBC – University of British Columbia (Canada)

UCL – University College, London

UCLA – University of California at Los Angeles

UCSW – University College of South Wales

3) назви навчальних документів; наведені аббревіатури побудовані за схемою, в якій є обов'язковий елемент, що називає тип навчального документу – certificate або diploma та термінів, які характеризують рівень отриманої освіти (secondary, advanced, higher); ініціальних аббревіатур з опорним терміном certificate налічується 4%, diploma – 5%:

APC – Advanced Professional Certificate

CAGS – Certificate of Advanced Graduate Studies

CEE – Certificate of Extended Education

GCSE – General Certificate of Secondary Education

DHE – Diploma of Higher Education

DEUG – Diploma of General University Studies

4) назви установ, що об'єднують викладачів, студентів: структура номенклатурних назв складається з опорних слів association, federation і union та деталізації характеру викладацького складу (classroom teachers, head mistresses, professors), деякі з скорочень деталізуються топонімом (Canadian); найбільшою за численністю є група термінів, яка містить у своїй назві компонент association – 30%, union – 1%, federation – 0,1%:

ACT – Association of Classroom Teachers

AHMI – Association of Head Mistresses Incorporated

ATE – Association of Teacher Educators,

CAPE – Canadian Association of Professors of Education,

CAUT – Canadian Association of University Teachers.

У сучасній англійській педагогічній термінології, незважаючи на структурну неоднорідність, чітко можна виділити такі скорочення: складові, ініціальні, телескопічні та складноскорочені. Переважну більшість скорочень у сфері освіти складають ініціальні та складові аббревіатури.

3.2. Відмінності морфо-синтаксичних структур фахової термінології англійської та української мов

Відмінності, які виявляються при зіставленні ряду термінів англійської і української мов на формально-семантичному рівні, представлені трьома основними видами: розбіжності у морфолого-синтаксичній структурі; відмінності в лексичному складі; відмінності в лексико-граматичній структурі термінів англійської і української мов.

Відмінності у морфоого-синтаксичній структурі термінів англійської і української мов поділяються на такі різновиди:

Приналежність одного з компонентів у структурі термінів англійської і української мов до різних частин мови може бути обумовлена як відмінностями в граматичному ладі мов, так і історично склалася особливості позначення поняття в кожній мові.

Відмінність у граматичному ладі мов є основною причиною розбіжностей у морфолого-синтаксичній структурі англійських термінів, що складаються з двох і більше іменників, і їх українських еквівалентів. Граматичній структурі «іменник + іменник» (N + N), що є найбільш продуктивною в утворенні англійських термінів в українських педагогічних термінах, як правило, відповідає конструкція «прикметник + іменник» (Adj + N), тобто, при перекладі на українську мову використовується конструкція «прикметник + іменник» (Adj + N): benchmark test – попереднє тестування; career guidance – кар'єрне

спрямування; concept map концептуальна мапа; contact period – контактний період; gender equality – гендерна рівність; key competences – ключові компетенції; subscriber base - абонентська база; learner centredness – центроване навчання[10, с. 39].

Відмінності у морфолого-синтаксичній структурі англійських і українських термінів можуть супроводжувати розбіжності в лексичному складі термінів: awarding body – відповідальна організація (заміна іменника прикметником не пов'язана зі зміною семантики цього компонента).

Такий різновид відмінностей ми спостерігаємо перш за все при перекладі англійських термінів, утворених поєднанням іменників.

При зіставленні внутрішньої форми термінів, що складаються з двох іменників (N + N) або імені іменника та іменникової групи, виникають такі види відмінностей:

1. Зміна відмінкової форми іменника (заміна форми називного відмінка на форму родового відмінка), а так само набуттям привабливою форми при перекладі на українську мову:

Bloom's taxonomy – таксономія Блума; carrier subject – предмет кар'єрного спрямування; twenty-first century skills – навички 21 століття; lesson plan - план уроку[34, с. 39].

2. Зміна відмінкової форми іменника (загальний відмінок іменника в структурі терміна англійської мови - непрямі відмінки імені іменника в структурі терміна української мови) і додавання сполучників чи прийменників:

Curriculum adaptation – адаптування до навчальної програми;

Games-based learning – навчання з базою на гри;

Instructional time – час для інструкцій;

3. Зміна числа (однина - множина) одночасно зі зміною відмінкової форми (у тому числі з введенням прийменника):

Curriculum implementation – практичне введення курикулуму;

Elementary education – початкова освіта;

Intercultural understanding – міжкультурне взаємопорозуміння;

Subject area – навчальний предмет;

Knowledge society – суспільство знань.

Терміни, що складаються з двох іменників, пов'язаних прийменником of (N of N), як правило, переводяться терміном зі структурою «іменник + іменник у родовому відмінку» в українській мові: assessment of learning – оцінювання навчання; localization of curriculum – визначення місця навчальної програми[38, с. 39].

Інші прийменники, що зв'язують два іменники у складі термінів, як правило, передаються відповідними прийменниками української мови: assessment as learning – оцінювання як навчання; і т.п.

Морфо-синтаксична структура «іменник + іменник у непрямому відмінку (у тому числі з прийменником)» досить продуктивна в творенні українських термінів; переважно за допомогою цієї структури і структури Adj + N передається значення англійських термінів зі структурою N + N[8; 11; 39].

Нами розглянуті найбільш типові випадки розбіжності морфо-синтаксичних структур еквівалентних термінів англійської і української мов; інші різновиди представлені одиничними випадками і не є характерними для досліджуваних міжмовних відмінностей.

У багатьох випадках і теоретично, і практично можливе співіснування українських (так само як і англійських) термінів одного лексичного складу, але різної морфо-синтаксичної структури. Так, в українських складових термінах однаково широко представлені й узгоджені визначення, виражені прикметником і прийменником, виражені іменником у непрямому відмінку з прийменником. У таких випадках, як правило, один з варіантів виявляється більш стійким і закріплюється в мові як термін, але іноді граматична структура не є настільки жорсткою і допускає багатоваріантність перекладу: content standards – змістові стандарти, який може бути переведений і як стандарти змісту.

У цілому, розбіжності в структурі термінів на граматичному рівні не перешкоджають досягненню еквівалентності перекладу, так як дозволяють

висловити ідентичні категоріальні значення в англійській і українській мовах. Цей факт можна розцінювати як підтвердження того, що у своїй когнітивній функції мова мінімально залежить від граматичної системи мови. Результати аналізу слід взяти до уваги як підставу для застосування граматичних трансформацій при калькуванні безеквівалентної термінології.

При зіставленні англійських складених термінів та їх українських еквівалентів відзначаються розбіжності в лексичному значенні кореневих або визначальних компонентів.

Внаслідок різних традицій номінації основою для формування складових термінологічних одиниць в англійській і українській мовах служать різні ключові терміни[2, с. 9]. Наприклад:

Child-centered approach (буквально: дитино-центрований підхід) – підхід, що базується на потребах дитини;

Cross-curricular approach (буквально: кризь-курікулум підхід) - підхід на основі навчальної програми.

Досить поширеною тенденцією використання в англійських складових термінах кореневих компонентів більш широкої семантики, ніж в українській мові. В англійській педагогіці широко використовуються іменники широкої семантики як основа для утворення термінів, що не характерно для української термінології. Наприклад, лексичні розбіжності неминучі при передачі значення компонента curriculum: термін curriculum adaptation- (адаптація курікулуму) слід перекладати як впровадження навчальної програми. Порівняйте з core curriculum-базовий курікулум [1, с. 39].

Розбіжності в лексичному значенні кореневих компонентів складених термінів англійської і української мов (у тому числі супроводжуються зміною частин мови) також пояснюються різними традиціями номінації понять в англійській і українській мовах: differentiated instruction (буквально: розрізнені технології) – підхід до викладання, що включає різні методики [8;19;39];

Authentic learning (буквально: автентичне навчання) – навчання за допомогою автентичних ситуацій;

Creative thinking (буквально: творче мислення) – щоденне чи соціальне у творчому мисленні;

e-assessment (буквально: електронне оцінювання) – оцінювання за допомогою ІКТ [39].

Те, що причиною даного виду перекладацьких невідповідностей є саме традиції використання різних мовних одиниць у складі термінів англійської і української мов, наочно демонструє наступний приклад: якщо в англійській мові співіснують терміни-синоніми core curriculum(базовий курікулум) і core learning areas (буквально: базові навчальні предмети), кожен з яких може вживатися при визначенні навчальних дисциплін, то в українській мові обидва терміни переводяться як базовий навчальний план, згідно жорстко регламентованої структури учбової документації [10,с. 39].

При зіставленні лексичних значень компонентів більшості наведених у даному розділі учбових термінів англійської і української мов виділяється загальна (інтегральна) схема; терміноелементи одиниць англійської і української мов пов'язані відносинами спеціалізації, генералізації значення, іншими метонімічними відносинами. У деяких випадках, однак, в основі внутрішньої форми зіставляються учбові терміни англійської і української мов лежать різні семантичні відношення:

Block teaching (блокове викладання) – викладання блоками (час, кількість тижнів протягом яких вивчається тема, модуль), спосіб організації шкільного навчального дня, поділеного на 60 хв. задля залучення більшої кількості діяльності чи матеріалів та учнів; обидва терміни позначають час чи період навчальних занять;

Concept map (концептуальна мапа) – представлення знань в електронному варіанті; цінне джерело для планування, навчання, самооцінювання: обидва терміни позначають можливість ознайомитись та вдосконалити результати навчання.

Ці розбіжності не перешкоджають вираженню педагогічними термінами англійської і української мов ідентичних понять.

Порівняльний аналіз англійських і українських термінів педагогічної сфери на формально-семантичному рівні показує, що вони розрізняються за морфолого-синтаксичною структурою, і лексичним складом. При цьому в більшості випадків терміни англійської і української мов характеризуються також різним числом компонентів. Розбіжності, в залежності від їх причин, можна розділити на такі різновиди [5, с. 17].

Розбіжності в лексико-граматичній структурі педагогічних термінів англійської і української мов, що виникли внаслідок неможливості передати семантику кожного терміноелементу одним аналогічним компонентом при перекладі.

Розбіжності цього різновиду виникають при перекладі однослівних термінів, яким відповідають українські складові терміни. Як приклад наведемо такі пари еквівалентів:

benchmarking – процес порівняння;

curriculum – навчальний план;

research - наукові дослідження;

outcomes – навчальні результати.

У деяких випадках лексико-граматична структура українського складеного терміна відображає складний характер англійського педагогічного терміна, утвореного - складанням двох слів: homework – домашня робота; - на основі складеного терміна (в результаті перекладу використовується стилістичний засіб еліпсис): content - 1. Зміст; 2. Навчальний зміст [39].

3.3 Семасіологічне співставлення фахової термінології англійської та української педагогічної сфери

При зіставленні педагогічних термінів англійської мови та української мов виявлено, що у переважній більшості англійських термінів педагогічної сфери існує один український еквівалент. У даному розділі необхідно

розглянути випадки розбіжності значень педагогічних термінів англійської та української мов та їх причини. Виявлено також, що деякі англійські терміни мають дві (три) відповідності, а ряд термінів не має еквівалентних термінологічних одиниць в українській мові, зафіксованих у відповідних джерелах. Для аналізу проблем перекладу цих термінів необхідно розглянути їх на семасіологічному рівні, виявивши особливості позначення категоріальних ознак понять на рівні терміноелементів в англійській та українській мовах [15, с. 23].

Зіставлення терміносистем англійської та української мов на семасіологічному рівні дозволяє виділити наступні основні види розбіжностей між термінами:

1. Розбіжності в точному обсязі поняття, що виражається термінами англійської та української мов (виявляються при аналізі місця терміна в системі понять, тобто парадигматичних відносин).

2. Наявність у термінів англійської педагогічної сфери кількох відповідників в українській мові, що означає необхідність вибору вірного варіанту перекладу-багатозначність термінів.

3. Відсутність в українській мові термінів, еквівалентних одиницям англійської учбової документації.

При аналізі учбових термінів нами відзначено, що деякі терміни англійської та української мов, традиційно розглядаються як еквівалентні, є «відносними еквівалентами» [29, с. 30], тобто мають певні семантичні розбіжності, які реалізуються в різній специфіці вживання термінів у англійській та українській мовах. Розбіжності можуть бути незначними при перекладі тексту (що і дозволяє розглядати дані одиниці в двомовних словниках як еквівалентні), але в певному контексті можуть перешкоджати точності перекладу.

Певні семантичні розбіжності між педагогічними термінами англійської та української мов, як правило, викликані відмінностями у точному обсязі понять, та в диференціації понять. По суті, їх можна розглядати як відмінності в

мовній картині світу, що формується мовними засобами іноземних мов й англійською мовою зокрема, які корелюють зі структурою мислення і способом пізнання світу. У термінології ці відмінності відображають розбіжності в точному обсязі поняття, обумовленому застосовуваними системами та методиками освіти, і його місце в системі понять. Фундаментальні відмінності в терміноутворюючих системах понять англійської та української мов можуть реалізовуватися і в повній відсутності еквівалентів [31].

Семантичні відмінності між термінами педагогічної сфери англійської та української мов обумовлені розбіжностями в історично сформованій диференціації понять: це явище розглядається Л.С. Бархударова як типова причина проблем перекладу термінів [3].

Англійські терміни педагогічної сфери а *learning plan*, *curriculum* мають значення *навчальна програма*, *навчальний план*. В англійській мові перший термін може вживатися тільки для позначення навчальних програм, другий - для позначення навчальних програм учереz навчальні плани, що і визначає специфіку їх вживання. В українській мові щодо всіх видів навчальних планів та програм використовуються терміни навчальні освітні програми.

Українському терміну структура навчальної програми відповідають два англійських терміни: *curriculum* (позначає навчальну програму) *curriculum framework* (позначає рамки чи структуру навчальної програми). Кожен з цих термінів, що мають різні диференціальні семи, може бути переведений терміном навчальна програма у тих випадках, коли диференціація понять нерелевантна і не має принципового значення для сприйняття інформації носіями української мови. Як і в попередньому випадку, складності виникають при зворотному перекладі з української мови на англійську [2].

Протилежне явище спостерігаємо при перекладі терміну ICT: англійський термін не диференціює поняття *інформаційні та комунікаційні технології*, тоді як в українській мові поняття інформаційні технології та комунікаційні технології виділяються в окрему категорію [13].

Дещо інше явище спостерігається у разі неповної відповідності точного обсягу поняття термінів у системі англійської та української мов. Термін української мови може не забезпечувати вичерпної передачі семантики терміна англійської мови зважаючи розбіжності однієї або кількох диференційних сем. Термін *elementary education* позначає поняття, яке може бути переведене на українську мову як елементарна, базова чи початкова освіта; проте англійський термін має більш широкую семантику, ніж кожен з наведених українських термінів, так як позначає процес навчальної та пізнавально-виховної діяльності зазвичай створеної для досягнення фундаментальних навичок читання, грамотності та математики. Це створює передумови для запозичення, транскрипції англійської одиниці-термін *primary education* часто використовується для позначення початкової освіти. Таким чином, проблема неточної відповідності значення термінів у деяких випадках вирішується шляхом запозичення учбового терміна англійської мови [37, с. 39].

Деякі складнощі при перекладі можуть представляти складові терміни англійської та української мов з різною внутрішньою формою: певна розбіжність буквального лексичного значення компонентів може спричинити за собою незначні розбіжності в семантиці термінів. Так, термін *Social and Emotional Learning (SEL)* (буквально: соціальне та емоційне навчання) далеко не в кожному контексті еквівалентний терміну з більш вузькою семантикою соціальне навчання. У той же час термін з більш широкою семантикою *навчання керування почуттями та взаємозв'язками з іншими* - практично не використовується в текстах офіційних документів учбових закладів, так як не відображають конкретних цілей такого типу підготовки. Таким чином, при перекладі цього терміну виникає необхідність враховувати контекст, а у відповідній англійському терміну аббревіатури *SEL* відсутня еквівалентна аббревіатура в українській мові [20-22].

Таким чином, всі розглянуті в цьому розділі педагогічні терміни англійської та української мов характеризуються певними розбіжностями у точному обсязі висловлюваних ними понять, які повинні бути відображені в

термінологічних словниках. Проте прийняті еквіваленти дозволяють найбільш точно передати семантику одиниць англійської мови при перекладі учбового тексту. У тих випадках, коли семантичні розбіжності повинні бути підкреслені у перекладі конкретного тексту, можуть використовуватися додаткові мовні засоби, що дозволяють уточнити семантику учбового терміна англійської мови (наприклад, коментарі).

Предмет нашого дослідження у цьому розділі - багатозначність і варіантність відповідностей англійських термінів учбової документації. Багатозначність спостерігається в тих випадках, коли термін англійської мови має різні значення, які передаються різними українськими еквівалентами, і в тих випадках, коли для передачі якого-небудь одного значення терміну англійської мови в українській мові можуть використовуватися декілька різних термінів, причому вибір варіантного відповідності, як правило, обумовлений контекстом. Як наслідок, ми виділимо дві основні різновиди термінів англійської мови, що мають варіантні відповідності в українській мові [33].

1) Багатозначні терміни, що мають декілька еквівалентів.

У термінознавстві не склалося єдиної оцінки явища багатозначності в термінології. Деякі вчені виключають можливість виникнення полісемії в термінології, а проте більшість термінознавців визнають її існування [22, с. 32]. Дослідження в галузі термінології підтверджують той факт, що термін функціонує і розвивається в мові подібно слову, що реалізується в зміні, звуженні, розширенні його значення; появі нових значень і тому подібне. Але ми вважаємо, що однозначність терміну в конкретній мовній ситуації залишається основною вимогою, що ставляться до термінології.

Більшість таких термінів - однослівні терміни curriculum, education, didactics, teaching, tutoring та ін. Наша вибірка містить лише декілька складених термінів, що мають два різних значення. Вони успадковують полісемію ключового терміна:

education – 1.освіта 2.навчання.

Technical and vocational education - 1) *невід'ємна частиної загальної освіти; (2) засіб підготовки до професійної діяльності і для ефективної участі в світі праці; (3) аспект навчання впродовж життя і підготовка до відповідальної громадянськості; (4)інструмент для просування екологічно безпечного сталого розвитку; (5) спосіб полегшення боротьби з бідністю..*

Tertiary education – 1) *Вища освіта, яка ґрунтується на середній освіті та включає в себе те, що зазвичай розуміється як академічна освіта, але також включає в себе розширену професійну освіту.*2) *Забезпечення навчальної діяльності в спеціалізованих областях освіти, спрямована на навчання на високому рівні.*

Широка семантика, по суті, є однією з передумов багатозначності термінів. Багатозначність не властива термінам, які виникли в терміносистемі для позначення спеціального поняття відповідної науково-професійної області, функціонуючим в ній і не придбала інших значень унаслідок проникнення у загальнонавчальну мову. За кожним таким терміном, що має одну дефініцію, є чітке визначення, методика розрахунку або навчально-методичні вимоги. Подібні терміни, як правило, однозначні і мають один еквівалентний термін в українській мові: didactics - дидактика; tutoring - наставництво; content - зміст. (У цьому випадку багатозначність може бути зумовлена історично сформованим наявністю синонімів - дублетів в українській мові: competency - компетенція)[39].

Проте багато однослівних терміни або спочатку були загальнонавчальними, або виступають в значенні, що розвинулося на основі загальнонавчального. Спеціальне значення терміна у терміносистемі корелює існування загальнонавчального значення мовної одиниці, в якому вона функціонує в інших текстах: addition - 1. Додаток; structure - 1. Структура; 2. Організаційна структура.

У деяких випадках причиною багатозначності є походження термінів від багатозначних загальнонавчальних слів досить широкої семантики. Як приклад

наведемо багатозначний англійський термін *curriculum*, якому при перекладі текстів учбової документації відповідають декілька українських еквівалентів: 1. *Навчальна програма*; 2. *Курікулум*. Ми бачимо, що при передачі першого значення терміна також виникає явище багатозначності. Семантика англійського учбового терміну дуже широка і в різних контекстах для її передачі використовуються різні українські терміни[39] (див. Додаток А).

В українських еквівалентах похідних від *curriculum* складових термінів також використовуються різні мовні одиниці.

Таким чином, термін нерідко успадковує широту семантики одиниці загальноживаної мови.

Найбільш поширена причина багатозначності виникнення на основі одного спеціального значення іншого (як правило, більш вузького) спеціального значення. Можна виділити наступні основні види метонімічних відносин, що зв'язують значення термінів:

1. Загальна-приватне: *conversion* - 1. *конвертація /переклад (одиниць)*; *structure* - 1. *структура*; 2. *організаційна структура*

На основі загального значення можуть виникнути різні спеціальні приватні значення, безпосередньо не пов'язані один з одним: *unit* - *одиниця матеріалу, що вивчається*.

У поодиноких випадках появи другого значення сприяє еліipsis похідного складеного терміна:

group - 1. *група*;

board - 1. *орган управління; рада; департамент*;

2. Частина-ціле

record - 1. *запис*; 2. - *Документація*;

operation 1. *діяльність; вигляд діяльності*;

3. Дія, процес-результат дії:

building - 1. *будівництво*; 2. *будівля*;

performance - 1. *виконання*; 2. *результат; показник діяльності*;

4. Дія, процес - виконавець дії: *exchange* - 1. *Обмін [валюти]*; 2. *біржа*;

management - 1. управління (процес, функція); 2. орган управління.

Значення, у яких виступає термін, можуть належати різним вузьким областям освіти[25]. Найбільш показовим прикладом подібної міжгалузевої полісемії, на наш погляд, має термін creativity, що має наступні значення:

1. Традиційно творчість розглядається як здатність адаптивно відповісти на потреби в нових підходах і нові продукти. 2. Часто визначається як здатність привнести щось нове в існування. 3. Концепція творчості розширюється і змінилася останні роки. 4. Новий акцент на «кожноденному» і «соціальному». 5. Творчість зміщує акцент з індивідуального на геніальне в деяких областях (наприклад, образотворче мистецтво, передова наука) для співпраці в повсякденному житті, з новими наслідками для навчання та освіти. 6. Отримання стабільних здібностей в учнів мислити і вести себе творчо, і як правило, рекомендується, щоб: А) Розробити інтегровану структуру різних психічних механізмів, кожен з яких відіграє свою роль з певного виду ситуації або на конкретному етапі творчого процесу; Б) використовувати матеріали, які імітують реальні життєві ситуації або, принаймні, допомогти слухачам розпізнати відносини між навчальними завданнями і такими ситуаціями; В) розглянути спонтанні переконання фізичних осіб і тенденції до творчого мислення і почати процес викладання і навчання з творчими компетенціями, з надією на зміну спонтанних переконань, тенденцій і стратегій за допомогою внутрішнього процесу реструктуризації; Г) показують метакогнітивну чутливість, тобто не тільки для виконання творчих стратегій, але й контролю їх виконання; Д) заохочувати учнів прийняти ризик і дискомфорт, щоб уникнути тенденції дотримуватися знайомих відповідей і спонукати учнів шукати новизни. (Взято з: Seel 2012 року). Творчість часто включається серед ключових компетенцій/компетентностей і навичок 21 століття. Простежити специфіку використання терміна в кожному значенні (і навести приклади його перекладу) дозволяє контекст.

Аналіз значень, властивих багатозначним термінам у терміносистемі, необхідний для забезпечення точності перекладу складених термінів, так як

основою для утворення термінів можуть бути різні значення ключового слова [24, с. 31]. Чудово ілюструє це положення термін *education*, що має наступні значення: 1. Освіта; 2) Навчання.

Частина складених термінів, що включають в свій склад елемент *education*, утворена на основі першого значення: *Early Childhood Education* – *рання освіта*; *Education for All* – *освіта для всіх*; *levels of education* - *освітні рівні*; *general education* – *загальна освіта*; *inclusive education* - *інклюзивна освіта*.

Інші складові терміни утворені на основі другого значення: *elementary education* – *primary education* – *початкове навчання*; *formal education* – *формальне навчання*; *multilingual education* – *багатомовне навчання*.

Варіантні відповідності, зумовлені синонімією термінів англійської мови, спостерігаються при передачі значення ключових і складених термінів [25, с. 26]. Таким чином, англійські терміни можуть мати два (три) відповідники при перекладі на українську мову.

Для передачі значення учбового терміна англійської мови на українську мову можуть використовуватися кілька термінів, які є частковими або абсолютними синонімами. Існування в термінології явища синонімії визнається більшістю термінознавців [26;28;33]. Виходячи з різновидів синонімічних відносин, що зв'язують варіантні відповідності одного терміна англійської мови, ми можемо виділити наступні причини його багатозначності:

1. Наявність в англійській мові термінів-синонімів, однаково точно передають значення термінами української мови і не мають особливих відмінностей функціонування в тексті: *time allocation* – *learning time*; *test* – *summative assessment*; *technology-enhanced learning* – *e-learning*, *digital learning*, *teaching* – *learning*, *taught curriculum* – *implemented curriculum*; *summative assessment* – *assessment of learning*; *standarts* – *standarts-based curriculum*.

2. Наявність в англійській мові термінів, що мають близьке значення (часткових синонімів), але володіють різною сполучуваністю з іншими термінами та загальноживаними словами: *standardized testing* – *norm-*

referenced assessment; social and emotional learning – emotional intelligence; secondary education – lower secondary education, upper secondary education; programme of study – syllabus; project-based learning – problem-based learning; performance standards – standards-based curriculum; overarching competencies – key competences, twenty-first century skills. Різна дистрибуція українських термінів, відповідних до англійської мови, обумовлює вибір одного з них у тому чи іншому контексті, а також визначає особливості лексичного складу похідних від нього термінів[39].

Синонімія термінів може виникнути як результат історично сформованої традицією використання різних термінів для позначення ідентичних понять в різних областях економіки, фінансів, менеджменту. У цьому випадку вибір еквівалента обумовлений макро-і мікроконтекстом[19; 37]. Це явище не може характеризуватися як полісемія, так як семантичні розбіжності між учбовими термінами англійської мови незначні і багатозначність викликана не відмінністю значень одиниць англійської мови, а традиції, що склалася використанням термінів у певному макро-і мікроконтексті.

3. Наявність в англійській мові інтернаціональних термінів-дублетів: використання для вираження одного поняття української, і запозиченого (іншомовного) термінів:

bonus - бонус; винагороду; премія;

correlation - кореляція; відповідність; співвідношення;

contract - контракт, договір;

standard - стандарт, норма.

Співіснування в термінології синонімів, дублетів традиційно негативно оцінюється термінознавцями: Л.Л. Кутіна, відзначаючи, що синонімія особливо характерна для будь-якої терміносистеми на етапі її становлення, тим не менш відносить її до «негативних факторів» [30]. Ми все ж вважаємо за необхідне відзначити і позитивну сторону даного явища: запозичення нових термінів у значній мірі полегшує інтеграцію термінологічних систем. Крім того, в деяких випадках запозичені терміни-

неологізми, абсолютно синонімічні вже наявним українським термінам, здатні розвинути нове значення, тим самим сприяючи подальшій диференціації понять і значень терміна.

На сьогодні, «тимчасово без еквівалентні» англійські терміни педагогічної сфери складають 9,4% від загального числа виділених нами термінів. Визначення «тимчасово без еквівалентний»[36] представляється нам достатньо точним з двох причин. З одного боку, воно підкреслює, що проблема відсутності терміну-еквіваленту у жодному випадку не означає принципового перекладу терміна і може бути вирішена за допомогою використання в перекладі інших мовних засобів. З іншого боку, це визначення побічно вказує на причину безеквівалентності (Тимчасове відставання однієї з мов у розвитку системи понять в тій або іншій області) і на екстралінгвістичні передумови її усунення (подолання "відставання" в ході подальшого розвитку професійної сфери, у тому числі завдяки міжнародній діловій комунікації).

До безеквівалентної термінології ми відносимо два різновиди англійських термінів:

1. Терміни, що іменують явища (поняття), відсутні в українській освітній дійсності: *virtual classroom, agenda, aim, articulate, articulation, cabinet, in case, college, competence, contitionality* та інші.

2. Терміни, що іменують явища, які виникли в українській дійсності (зокрема, в останньому десятилітті), але до цих пір не сформували окрему категорію в понятійному апараті відповідної професійної сфери: в цьому випадку недиференційованості видового поняття є причиною відсутності терміну англійської мови (*curriculum-курікулум, ICT – інформаційно-комунікаційні компетенції, e-learning – електронне навчання, lifelong learning – навчання впродовж життя, metacognition – мета сприйняття, mobile learning – мобільне навчання, multi-grade teaching - багаторівневе викладання, outcomes-based education (OBE) - навчальний процес базований на попередньому оцінюванні, peer assessment – оцінювання навчальних робіт іншими учнями*).

Відзначимо, що у термінів другого різновиду в українській мові немає саме терміну-еквіваленту, але нерідко існує рекомендований двомовними словниками еквівалент - термін, що представляє собою поєднання термінів і загальноживаних лексичних одиниць[20, с. 22]. Цей еквівалент передає значення терміна англійської мови, але не задовольняє вимоги, що пред'являються до термінів: він не позначає видового поняття в системі англійської мови, не характеризується стислістю, незмінністю структури, семантичною злітністю. Таким чином, відмінності в системі понять двох мов, з'ясовні екстралінгвістичними чинниками, створюють об'єктивні умови для виникнення безеквівалентності.

Міжмовне зіставлення терміносистем дозволяє виявити, які саме мовні одиниці можуть бути використані для забезпечення еквівалентності перекладу тимчасово безеквівалентних термінів, виходячи з ресурсів загальноживаної і спеціальної лексики англійської мови. Розглянемо способи перекладу безеквівалентних термінів [11, с. 37].

Безеквівалентних однослівні терміни подано у нашій вибірці одиничними випадками. При їх переведенні застосовуються наступні прийоми:

1. Підбір українського терміну або загальноживаного слова (рідше-словосполучення) з близьким значенням;
2. Транскрипція, транслітерація;
3. Описовий (роз'яснювальний) переклад.

Розглянемо застосування цих способів на практиці.

Ми вже відзначали, що з допомогою близького по семантиці терміну може бути переведений термін *curriculum* – навчальна програма. Англійський термін *tertiary education* може бути переведений словосполученням вища освіта. Підбір терміна (слова) близької семантики також дозволяє перевести термін *benchmark*. *Benchmark* - показник, на який орієнтується керівництво освітньої установи при формуванні будь-якої стратегії (навчальної, виробничої); це той стандарт, який встановлює для себе компанія, порівнюючи цілі і результати своєї діяльності з відповідними основними показниками

діяльності конкурентів для формування цільових стратегічних показників. Сам процес виявлення основних стратегічних показників і визначення їх цільових значень на основі показників і вибраних стратегічних завдань позначається терміном *benchmarking*. Це поняття передбачає принципово новий підхід до формування стратегії на базі системи ключових показників, що створює всі передумови для його закріплення в терміносистемі української мови.

Прийом транскрипції (транслітерації) при перекладі може використовуватися обмежено: з одного боку, він вимагає наявності у терміна певного звукового ладу і закінчення, сприяючого подальшому утворенню відмінкових форм іменника, з іншого, необхідно органічне включення запозичення в систему понять відповідної області. Ми вважаємо, що транскрипція доречна при перекладі терміну *e-learning*. All forms of electronically supported teaching and learning, especially the web-based and computerbased acquisition of, and engagement with, knowledge and skills. It may take place in or out of the classroom. It is often an essential component of distant education and may involve virtual learning environments.

При перекладі безеквівалентних складених термінів англійської мови слід звертати увагу на їх структуру: який саме терміноелемент означає не властивий системі української мови інтегральна або диференціальна ознака, що формує поняття, яке не має аналогів в категоріальній системі української мови.

Безеквівалентність характерна для невеликого числа однослівних термінів учбової документації, і лише деякі з них беруть участь у формуванні похідних складених термінів [24, с. 27]. Якщо значення безеквівалентного ключового терміна передає український термін (або загальноживане слово) близької семантики, то і в перекладі похідного терміна відповідний терміноелемент рекомендується переводити тим же способом. У переважній більшості випадків для передачі значення складеного терміна може використовуватися калькування.

При перекладі переважної більшості безеквівалентних складених термінів англійської мови особливу складність складає передача значення неядерного

елементу, за допомогою якого спеціалізується поняття-гіпероним, що позначається ключовим терміном і що має аналог у української мови. Терміноелементи, забезпечують вираження категоріальної ознаки в структурі ряду безеквівалентних термінів, можуть бути кальковані, хоча відсутність видового поняття в українській мові перешкоджає ідентичності сприйняття мовної одиниці носіями іноземних мов і української мови [18].

Розглянемо безеквівалентні складові терміни англійської мови, що виникли на основі одного ключового терміну і позначають протиставлювані один одному поняття, не диференціюються в українській мові: open curriculum-курікулум, ICT – інформаціно-комунікаційні компетенції, e-learning – електронне навчання, lifelong learning – навчання впродовж життя, metacognition – мета сприйняття, mobile learning – мобільне навчання, multi-grade teaching - багаторівневе викладання, outcomes-based education (OBE) - навчальний процес базований на попередньому оцінюванні, peer assessment – оцінювання навчальних робіт іншими учнями.

У даному випадку складність представляє передача компонентів curriculum , ICT, mobile, multi-grade, outcomes-based, peer: в українській термінології не виділяються категорії сучасних типів навчальних педагогічних прийомів і відповідної диференціації понять для позначення процесу отримання та передачі знань. Пропонований нами переклад-калька та дослівний переклад з використанням визначень курикулум, мобільне, багаторівневе, базоване на попередньому оцінюванні, на наш погляд, може закріпитися в українській мові, хоча на справжній момент потребують додаткових коментарів [10, с. 29].

При аналізі прийомів перекладу безеквівалентних складених термінів виявляються такі закономірності.

1. При перекладі безеквівалентної термінології може бути використаний роз'яснювальний (описовий) переклад з іноземних мов на українську.

2. При перекладі переважної більшості безеквівалентних термінів може бути застосований прийом калькування.

3. При калькуванні можуть використовуватися граматичні і лексичні трансформації.

4. При калькуванні безеквівалентних складених термінів англійської мови можуть використовуватися і лексико-граматичні трансформації - зокрема, експлікація сполучних компонентів або декомпресія одного з терміноелементів.

Висновки до третього розділу

У складі кожної терміносистеми виникають певні ключові слова, що складають базисну термінологію і входять до відповідної термінологічної системи як необхідні і обов'язкові елементи. Такі слова виступають, як правило, у якості гіперонімів і утворюють термінологічну групу, елементами якої є терміни словосполучення - гіпоніми, що передають видові відмінності родового поняття. У педагогічній терміносистемі базисними є терміни *education, learning, training* та інші навколо яких утворюється велика кількість термінологічних словосполучень.

При перекладі термінологічної лексики педагогічних текстів, виникають труднощі в підборі точного перекладацького відповідника, що є необхідною умовою адекватного перекладу.

Відмінності в структурі термінів англійської та української мови спостерігаються:

1. В лексичному складі і морфолого-синтаксичній структурі термінів. Вони мають об'єктивні лінгвістичні причини: англійські терміни, в структуру яких входить субстантивний визначальний компонент (іменник або іменна група), не можуть бути переведені на українську мову без розбіжностей у морфо-синтаксичній структурі, обумовлених відмінностями в граматичному ладі мов. Розбіжності у морфолого-синтаксичній структурі не перешкоджають передачі значення вираження терміноелементами інтегральної або диференціальної ознаки. Все це

дозволяє рекомендувати транскрипцію, транслітерацію і калькування як прийоми перекладу безеквівалентної учбової термінології. Переклад термінів, які відрізняються за лексичним складом, являє собою певну практичну складність: він вимагає від перекладача як розуміння значення терміна англійської мови, так і знання термінів української мови і не допускає калькування.

2. На семасіологічному рівні. Тут можна виділити три групи термінів:

1. Педагогічні терміни англійської та української мов, традиційно розглядаються як еквівалентні, але мають певні розбіжності в точній передачі понять. Як правило, розбіжності пов'язані з принциповими відмінностями в наукових реаліях англійської та української мов, і прийняті еквіваленти дозволяють найбільш точно передати семантику одиниць англійської мови при перекладі тексту.

2. Терміни англійської педагогічної сфери, характеризуються багатозначністю в українській мові.

До термінів, що складають цю групу, більшу частину одиниць представляють собою однослівні терміни.

У переважній більшості випадків багатозначність має суто лінгвістичну причину, тобто не обумовлюється розбіжностями в системі понять англійської та української мов, а виникає на рівні мовного вираження понять.

3. «Тимчасово без еквівалентні» терміни англійської педагогічної сфери, виникають внаслідок відсутності або недиференційованості того чи іншого поняття, що позначається терміном англійської мови, у терміносистемі української мови. Основна причина безеквівалентності - відмінності в реаліях наукової дійсності, що ведуть до відсутності в українській мові тих чи інших понять англійської мови. Переважну більшість безеквівалентних термінів може бути переведено за допомогою калькування, із застосуванням граматичних та лексичних трансформацій (заміна частин мови, лексична заміна). Описовий переклад в силу його громіздкості може бути використаний значно

рідше. Транскрипція і транслітерація використовуються в одиничних випадках при перекладі термінів-слів, коли це можливо. Органічне включення запозичення в систему понять відповідної області.

Загальні висновки

Під час виконання даної роботи ми дослідили сучасні стратегії розвитку педагогічної сфери в англомовних країнах та їх реалізацію в термінології. На цей час педагогічна наука має достатньо розвинений понятійно-категоріальний апарат, в якому з різним ступенем конкретності репрезентовано педагогічну теорію і накопичений до цього часу досвід педагогічної діяльності. Пошук нових освітніх стратегій відповідним чином відбивається на розвитку педагогічної наукової лексики – англомовна лінгвальна педагогічна система адекватно відбиває стан сучасних педагогічних реалій, понять, категорій.

Нами було опрацьовано шість семантико-тематичних групувань в англомовній терміносистемі педагогічної сфери та їх коротка характеристика. У кожній тематичній групі насамперед семантично виокремлюємо базові терміни і терміни логічно похідні, які мають багатоступеневі ієрархічні зв'язки між собою. Базові терміни є інтегруючими; кожний з таких термінів об'єднує у своїй смисловій структурі загальний компонент значення декількох термінів, тобто позначає родове поняття, а диференціюючий термін – видове поняття.

Трактування базових термінопонять «педагогіка», «освіта», «виховання» у вітчизняній науковій парадигмі значно відрізняється від їх трактування в англомовному науковому середовищі. У термінології педагогічної сфери у Великій Британії і США існують розбіжності. Одне й те саме термінопоняття в цих країнах може позначатися різними термінами.

Для англомовної термінології педагогічної сфери характерними способами утворення термінів є: семантичний, афіксальний, конверсія,

словоскладання, утворення термінологічних словосполучень, запозичення з інших мов, аббревіація.

Ми проаналізували морфологічне термінотворення: афіксацію, конверсію, словоскладання, утворення терміносполучень і аббревіацію, де вияснили, що найпродуктивнішим різновидом морфологічного термінотворення є афіксальний спосіб, у сфері якого найбільш продуктивний – суфіксальний. В афіксальних утвореннях найбільшу продуктивність мають префікси: *ge-*, *non-* *un-*, *under-* і суфікси: *-ation/-tion*, *-er/-or*, *-ing*. А найбільш продуктивний засіб складання слів за моделю N+N. Аналізувалися також загальні словотворчі процеси і лексико-семантичні відношення в англійській терміносистемі освіти.

У зв'язку з розвитком сфери освіти, появою нових термінів, найменувань нових програм зростає значення такого способу термінотворення як аббревіація. Найбільш активним способом утворення термінів є ініціальні аббревіатури.

Семантичний спосіб утворення термінів є характерним для кожної терміносистеми. В англійській педагогічній термінології використовується значна кількість семантично переосмислених слів загальнолітературної мови, наприклад, *lesson*, *observation*.

Будучи невід'ємною частиною всієї лексичної системи, педагогічна термінолексика зберігає основні семантичні особливості загальнонавчальної лексики, пристосовуючи їх до використання фахівцями сфери освіти в їх професійній діяльності. У межах термінологічної системи терміни вступають між собою в синонімічні (*to educate*, *to teach*, *to lecture*), полісемічні (*class*, *school*, *method*) і омонімічні відношення.

У ході дослідження, ми зрозуміли, що процеси термінотворення розвиваються за тими ж законами, що й словотворення в цілому. Нові терміни, так само як і неологізми у цілому, утворюються із наявного словникового матеріалу загальнонавчальної мови. Відповідно до синтаксичної структури англійські педагогічні терміни класифікуються як одно-, дво-, три-, багатоконпонентні.

Майже всі загальнонаукові терміни, що застосовуються в англomовній термінології педагогічної сфери, є запозиченнями з грецької і латинської мов.

Терміни грецького походження легко впізнаються завдяки їх специфічному написанню через ch, ph – character, phenomenon, physics, а також суфіксу –ism – essentialism, pragmatism.

Розрізняють мови, з яких безпосередньо були запозичені терміни – джерело запозичення (source of borrowing) і мови-першоджерела (origin of borrowing). Наприклад, термін method прийшов з латинської мови, в яку, в свою чергу, потрапив з грецької (methodos), так латина є джерелом запозичення, а грецька – мовою-першоджерелом. Запозиченими у педагогічній термінології є навіть основні базові терміни educate (навчати) < fr Latin educare (educatus), study (вивчати) < fr Old French estudie. Терміни pedagogy (педагогіка), pedagogue, pedagogue (педагог) прийшли з французької, але їх першоджерело – грецька мова.

Порівняльний аналіз англійських і українських термінів педагогічної сфери на формально-семантичному рівні показує, що вони розрізняються за морфолого-синтаксичною структурою, і лексичним складом. При цьому в більшості випадків педагогічні терміни англійської і української мов характеризуються також різним числом компонентів.

При зіставленні педагогічних термінів англійської мови та української мов виявлено, що у переважній більшості англійських термінів педагогічної сфери існує один український еквівалент. Виявлено також, що деякі англійські терміни мають дві (три) відповідності, а ряд термінів не має еквівалентних термінологічних одиниць в українській мові, зафіксованих у відповідних джерелах.

Зіставлення терміносистем англійської та української мов на семасіологічному рівні дозволило виділити нам наступні основні види розбіжностей між термінами:

1. Розбіжності в точному обсязі поняття, що виражається термінами англійської та української мов (виявляються при аналізі місця терміна в системі понять, тобто парадигматичних відносин).

2. Наявність у термінів англійської педагогічної сфери кількох відповідників в українській мові, що означає необхідність вибору вірного варіанту перекладу-багатозначність термінів.

3. Відсутність в українській мові термінів, еквівалентних одиницям англійської педагогічної сфери.

Ми дійшли висновку, що лексичний склад будь-якої мови є яскравим свідченням того, з якими іншими мовними системами вона взаємодіяла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И. В. Арнольд. – Сб. статей. – СПб., Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1999. – 444 с.
2. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка / И.В. Арнольд. - М. : Высшее образование, 2003. - 341 с.
3. Алимов В.В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации : учеб. пособие / Алимов В.В. - М. : Изд-во Комкнига, 2006. - 160 с.
4. Алексеева Л. Е. Методика обучения профессионально ориентированному иностранному языку: [курс лекций] / Л. Е. Алексеева. – СПб.: Филол. ф-т СПбГУ, 2007. – 136 с.
5. Бортничук Е.Н. Словообразование в современном английском языке / Е.Н. Бортничук, М.В. Василенко. - К. : Вища шк., 1988. - 260 с.
6. Бондар В.І. Термінологічний бум у педагогіці: методологічний аналіз // Шлях освіти / В. І. Бондар. – 2001. – №4 – 7-10 с.
7. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода – Москва 2000 р. – 172с.

8. Борисов В.В. Аббревиация и акронимия: Военные и научно-технические сокращения в иностранных языках / В. В. Борисов. – М.: Воениздат, 1972.- 320с.
9. Ван Дейк Т.А. К определению дискурса [Электронный ресурс] / Ван Дейк Т.А. - Режим доступа : <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>.
10. Василюк А.В. Педагогічний словник-лексикон: Англо-український. Українсько-англійський / А. В. Василюк ; Ніжинський держ. пед. ун-т імені М. Гоголя. – Ніжин, 2004. – 154 с.
11. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов / Л. Г. Верба. – вид. «Нова книга» 2003. – 389 с.
12. Виноградов В. С. Общие лексические вопросы / В. С. Виноградов. – Москва 2004. – 209 с.
13. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
14. Горелікова С.Н. Природа терміна і деякі особливості термінотворення в англійській мові / С.Н. Горелікова. – Вісник ОДУ. 2002. № 6.
15. Дубенец Э.М. Лексикология современного английского языка / Э.М. Дубенец. – М.: Глосса-Пресс, 2002. – 192 с.
16. Казакова М.В. Практические основы перевода / М. В. Казакова. - СПб: Союз, 2001. - 320 с.
17. Калюжна В. В. Стиль англомовних документів. К.: Наукова думка, 1982. – 242с.
18. Кантор И.М. Понятийно-терминологическая система педагогики / И.М. Кантор. – М.: Наука, 1980. – 158 с.
19. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури – 2002 р. – 240с.
20. Карабан В.І. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / В.І. Карабан. - Вінниця : Нова книга, 2003. - 126 с.
21. Кияк Т.Р. Лингвистические основы терминоведения: Опыт лингвистического описания / Кияк Т. Р. - Киев : УМКВО, 1989. - 104 с.

22. Климзо Б.Н. Ремесло технического переводчика / Б. Н. Климзо. - М. : Р. Валент, 2006. - 286 с.
23. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад: Навчальний посібник / А.Я. Коваленко. - Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2001. - 284 с.
24. Комиссаров В.Н. Практикум по переводу с английского языка на русский : учеб. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / Комиссаров В.Н. - М. : Высш. шк., 1990. - 253 с.
25. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский / В. Н. Комиссаров, Я.И. Рещер, В.И. Тархов. - М. : Высшая школа, 1985. - 251 с.
26. Комісаров В. Н. Общая теория перевода – Москва 1999 р. – 136с.
27. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / Коптілов В.В. - К. : Юніверс, 2003. - 280 с.
28. Короткий тлумачний словник української мови / [за редакцією Д. Гринчишина]. – К., 1999. – 430 с.
30. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства / М.П. Кочерган. // Підручник: [за ред. Г. А. Теремко]. – К.: Вид.центр “Академія”, 2000. – 368 с. (Серія «Альма-матер»).
31. Кубрякова Е.С. Словообразование // Общее языкознание: Внутренняя структура языка / Е.С. Кубрякова. – М.: Наука, 1972. – 344-393 с.
32. Культура фахового мовлення: Навчальний посібник / Ред. Надія Бабич., – Чернівці: Книги-XXI, 2006. – 495 с.
33. Кусько К. Ф. Лінгвістика тексту за фахом // Лінгводидактична організація навчального процесу з іноземних мов у вузі. Колективна монографія. – Львів: «Світ», 1996. – С. 13
34. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. / В.М. Лейчик – Изд-е 4. – М.: КомКнига, 2009. – 256 с.
35. Лотте Д.С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. / Д.С. Лотте – М.: Наука, 1981. – 149 с.
36. Малькова З. А. Актуализация проблем воспитания в США // Педагогика / З.А. Малькова. – 2000. – №7. – 79-89 с.

- Мацюк З. Українська мова професійного спілкування: Навчальний посібник / Зоряна Мацюк. – К.: Каравела, 2005. – 351 с.
37. Мацько Л. І. Культура української фахової мови: Навчальний посібник / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К.: Вид. центр «Академія», 2007. – 359 с.
38. Ментруп В. К проблеме лексикографического описания общенародного языка и профессиональных языков // Новое в зарубежной лингвистике / В. Ментруп. – Вып. XIV. – Проблемы и методы лексикографии. – М.: Прогресс, 1983. – 301-333 с.
39. Михайлова Т. В. Багатозначність українських науково-технічних термінів та її репрезентація в лексикографії // Вісник Харківського університету. – Серія Філологія. – 2001. – № 520: Філологічні аспекти дослідження дискурсу. – Вип. 33. – С. 134 – 139.
40. Михайлова Т. В. До вивчення семантики терміна // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 156-159.
41. Михайлова Т. В. До вивчення синонімії в українській науково-технічній термінології // Вісник Харківського університету. – Серія Філологія. – 1999. – № 448: Міф і міфопоетика у традиційних та сучасних формах культурно-мовної свідомості. – С. 379-382.
42. Михайлова Т. В. До питання про синонімію термінів // Українська термінологія і сучасність: Тези доп. Всеукр. наук. конф. – К., 1996. – С. 76.
43. Мостовий М. І. Лексикологія англійської мови – Харків 1993 р. – 236с.
- Раєвська Н.М. Англійська лексикологія / Н. М. Раєвська. - К. : Наука, 2001. - 234 с.
44. Петров В.В. Семантика наукових термінів / В.В. Петров. – Новосібірськ: Наука, 2005. – 126-129 с.
45. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс. В 2-х кн.- Кн.1: Общие основы. Процесс обучения / И.П. Подласый. – М. : ВЛАДОС, 1999. – 575 с.
46. Полюжин М.М. Функциональное словосложение и префиксальные ономаσιологические категории в английском языке / М.М. Полюжин, Л.Ф. Омельченко. – Ужгород, 1997. – 99 с.

47. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология? // Вопросы терминологии. – М.: «Просвещение», 1961. – 450с.
- Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. - М.: Р. Валент, 2009. - 240 с.
48. Семенчук Ю.О. Вивчення термінологічної лексики у курсі ділової англійської мови / Ю.О. Семенчук // Іноземні мови. – 2003. – № 3. – 29-32 с.
49. Скороходько Э.Ф. Вопросы перевода английской технической литературы (перевод терминов) / Э.Ф. Скороходько. - К. : Наука, 1983. - 90 с.
50. Скороходько Е.Ф. Термін у науковому тексті / Е.Ф. Скороходько. – К.: Логос, 2006. – 99 с.
51. Семенчук Ю. О. Вивчення термінологічної лексики у курсі ділової англійської мови / Ю. О. Семенчук. – Іноземні мови. – 2003. – № 3. – С. 29–32.
52. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории / Суперанская А.В. - М. : Шука, 1989. - 246 с.
53. Термінознавство. Навчальний посібник для студентів. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – 101 с.
54. Тюленев С.В. Теория перевода : учеб. пособие / Тюленев С.В. - М. : Гардарики, 2004. - 336 с.
55. Царев П.В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке / П.В. Царев. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1984. – 224 с.
56. Циткіна Ф.О. Термінологія й переклад / Ф.О. Циткіна. - Львів : ВЛІ, 2003. - 187 с.
57. Шевченко Й.С. Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації / Й. С. Шевченк. – Харків: Конс- танта, 2002. – 410 с.
58. Educational management today: a concise dictionary and guide / David Oldroyd, Danuta Elsner and Cyril Poster. – London: Chapman, 1996. – 124 p.
59. European Glossary on Education: Examinations, Qualifications and Titles. – Vol.1 – Eurydice: The information network on Education in Europe, 1999. – 223 p.

60. Gardner Jeremy. Misused English words and expressions in Eu publications. – 2013. – 66 p.
61. Glossary of Curriculum Terminology UNESCO International Bureau of Education Published in September 2013 by the UNESCO International Bureau of Education (UNESCO-IBE). – 68c.
62. Jones, L. International Business English. A course in communication skill / L. Jones, R. Alexander. – Cambridge : University Press, 2003. – 87 p.
63. Korunets I. V. Theory and Practice of Translation. – Vinnytsia 2001 p.
64. Mellinkoff D. The Language of the Law / David Mellinkoff. - Boston: Little, Brown and Co, 1983. - 526 p.
65. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – 8-th ed. – Oxford University Press, 2010. – 1796 p.
66. Phil C. Techniques of Legal Translations [Electronic source]. - Access Mode: http://www.12674/nods/_12
67. Terminology of adult education / Prep. By Colin Titmus, Paz Buttedahl, Diana Ironside, Paul Lengrand; UNESCO, IBE.-P. UNESCO, 1979. – 154 p.
68. UNESCO: IBE Glossary of Curriculum Terminology. – UNESCO, Geneva, Switzerland, 2013. – 68 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Префікси, що утворюють семантичну групу із спільним значенням множинності і надмірності mega-, multi-:

megaversity – дуже великий університет із значною кількістю студентів, його підрозділи (окремі інститути) можуть знаходитись у різних країнах

multiversity – тип університету, що складається з багатьох факультетів, кожний з яких становить самостійний навчальний заклад, і додавання або

виключення будь-якого підрозділу майже не впливає на долю університету в цілому (наприклад, Каліфорнійський університет)

Префікс multi- приєднуючись до іменникових та прикметникових основ вказує на множинність, всеосяжність:

multilingual – багатомовний [30, с. 66]

multimedia – система, яка об'єднує різні засоби інформації – аудіо, відео, друковані, комп'ютерні.

hyperactivity – надактивність

hypertext – принцип організації інформаційно-пошукових масивів, при якому окремі інформаційні елементи (в тому числі повнотекстові, фактографічні, графічні та інші) зв'язані між собою асоціативними відношеннями, що забезпечують швидкий пошук необхідної інформації. Термін запропонований в 1967 році Т.Нельсоном [32, с. 43]

polyversity – університет з великою кількістю факультетів і відділень

Префікс over- утворює іменники, прикметники та дієслова із значенням «надмірності, перевищення тієї дії, яка виражена основою»:

overachievement – перевищення прогнозованого досягнення

overachiever – людина, яка перевищила прогнозоване досягнення

overactive – надактивний

overactivity – підвищена діяльність (активність), гіперфункція

overlearning – надмірне навчання

Додаток Б

Передача значення неправильної дії

Префікси mis-, dis-, non-, un-, pre-, post-, re-, under-, sub- :

Для передавання значення неправильної дії використовується префікс mis-: поганий, неправильний; брак. Він може приєднуватися як до іменникових основ так і до дієслівних:

misbehaviour – погана поведінка

misteach – невірно викладати

misunderstand – неправильно розуміти

Наступна група префіксів із значенням заперечення – dis-, ir-, non-, un- («ні»). Похідні з префіксом dis- мають значення «протилежне тому, що виражено основою»:

disability – нездатність, непрацездатність, безсилля [31, с. 88]

disrespect – неповага

Даний префікс бере також участь у суфіксально-префіксальному словотворенні:

disrespectful – не заслуговуючий на повагу

disobedient – неслухняний

Префікс non- передає значення відсутності якості, визначеної основою:

non-ability – нездібність (позбавлений здатностей)

non-academic – не навчальний

non-professional – недипломаваний спеціаліст

non-attendance – невідвідування занять

non-curriculum – аспект шкільного життя, в якому навчання відбувається поза програмою і межами навчального закладу (наприклад, у шкільному клубі) [27, с. 98]

Заперечувальний префікс un- утворює прикметники, що виражають відсутність якості, позначеною основою слова:

un-corrected – невихований

uneducated – неосвічений

unlearned – ненавчений, неписьмениий

unschooled – ненавчений; недосвічений

untrained – непідготовлений; природжений; недосвідчений

un-talented – необдарований

untrained – непідготовлений; некваліфікований

Даний префікс також присьднується до дієслівних основ:

unteach – змусити перевчити вивчене; вчити протилежному

Останній із зазначених заперечних префіксів – ir- та його аломорф il-:

irreceptive – несприймаючий

irresponsibility – невідповідальність

illiterate – неписьмений; неосвічений

Поняття «передування у часі» виражає префікс pre-, який утворює іменники і прикметники [32, с. 39]:

pre-conception – заздалегідь складена думка

pre-test – попередній екзамен, залік

Префіксом post- («після») представлена «послідовність» із значенням «після чогось у просторі і часі»:

postgraduate – аспірант (студент, який продовжує навчання після закінчення вищого навчального закладу)

Поняття «повторення» виражається за допомогою продуктивного префікса re-:

re-entry – учень, який вступає знов до класу, в якому він раніше навчався або в будь-який інший клас будь-якого району [30, с. 389]

re-learning – повторне вивчення того, що колись було вивчено і на даний момент частково або повністю забуто

re-examinee – студент, який екзаменується повторно

Даний префікс присьднується до дієслівних основ:

re-apply – повторне звернення

re-educate – перевиховувати

re-make – навчальна технологія, для позначення процесу покращення і переробки існуючих курсів

Поняття «недостатності» в педагогічній термінології представлено префіксами: under-, sub-. Префікс under-: під, нижче; нижчий або підлеглий утворює слова, які мають значення недостатності, неповноти дії:

under-age – неповнолітній

underclass — група 1-го чи 2-го курсу

under-fives –дошкільники

underclassman – студент 1-го або 2-го курсу університету

undergraduate – студент останнього курсу [28, с. 38]

Префікс *sub-* функціонує в нетранспонуючих моделях і утворені з його допомогою терміни можуть мати такі значення:

subdean – заступник декана

Антонімічним цьому префіксу є префікс *super-* «більш високе службове положення» [29, с. 59]:

superintendant – комендант

Додаток В

Термін <i>curriculum</i> в контексті	Переклад терміна в контексті
~ <i>area</i>	Навчальна площина
~ <i>change</i>	Зміни, внесені в програму навчання, щоб полішити або адаптувати її до нових обставин або пріоритетів.
~ <i>coherence</i>	Характеристика навчальної програми із зазначенням цілі і змісту навчальної програми, а також підручники, методи навчання та оцінки вирівняні і підсилюють один одного.
~ <i>design</i>	процес побудови компонентів навчальної програми для вирішення таких фундаментальних питань, як те, що потрібно, як і чому, які ресурси потрібно і як буде оцінюватися навчання.
~ <i>development</i>	Процес проектування навчальної програми на національному, місцевому або шкільному рівнях.
~ <i>differentiation</i>	Процес модифікації або адаптації навчальної програми у відповідності з різними рівнями здібності учнів у класі.
~ <i>evaluation</i>	Процес вимірювання ступеня планування курсів, програм, навчальної діяльності та можливостей, які виражені в формальній навчальній програмі.

**More
Books!**

yes
I want morebooks!

Buy your books fast and straightforward online - at one of the world's fastest growing online book stores! Environmentally sound due to Print-on-Demand technologies.

Buy your books online at
www.get-morebooks.com

Kaufen Sie Ihre Bücher schnell und unkompliziert online – auf einer der am schnellsten wachsenden Buchhandelsplattformen weltweit!
Dank Print-On-Demand umwelt- und ressourcenschonend produziert.

Bücher schneller online kaufen
www.morebooks.de

SIA OmniScriptum Publishing
Brivibas gatve 197
LV-103 9 Riga, Latvia
Telefax: +371 68620455

info@omniscryptum.com
www.omniscryptum.com

OMNIscriptum

